

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Το ρητορικό επιχείρημα και οι τεχνικές του Αριστοτέλη
μέσα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης».**

**«The rhetorical argument and the techniques of Aristotle in
mass media».**

Προπτυχιακή φοιτήτρια : Λαντζούρη Ευθαλία (Α.Ε.Μ.2944)

Διμελής επιτροπή

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : Σωτηρία Α. Τριαντάρη

Β' βαθμολογητής : Ευαγγελία Καλεράντε

ΦΛΩΡΙΝΑ 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται το ρητορικό επιχείρημα αλλά και την επιρροή που άσκησε ο Αριστοτέλης στον λόγο και στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Στην αρχή, γίνεται αναφορά στην ζωή του Αριστοτέλη και στη Ρητορική του, όπου γίνεται και λεπτομερής περιγραφή του ρητορικού λόγου. Έπειτα, τονίζεται η σχέση της ρητορικής με την γλώσσα και με την επικοινωνία, ενώ παράλληλα αναλύεται και η σημαντικότητα της οπτικής ρητορικής του ρήτορα και η λειτουργία της έως και σήμερα. Στη συνέχεια, γίνεται λόγος για τον επαγωγικό συλλογισμό και ακολουθεί ο χαρακτηρισμός του δεινού ρήτορα σύμφωνα με τον Αριστοτέλη. Τέλος περιγράφεται η πορεία των ΜΜΕ, ενώ ταυτόχρονα υπερτονίζεται το γλωσσικό τους πλαίσιο και η αξία της πειθούς μέσα σε αυτά.

This senior thesis is about the rhetorical argument and the influence of Aristotle on the spoken word. First of all, this thesis refers to Aristotle's life and his Rhetoric in which detailed description of his rhetorical speech. Furthermore, the relationship among rhetoric, language and communication is emphasized. At the same time, the importance of visual rhetoric and its operation until today is analyzed. Subsequently, this thesis also mentions the inductive reasoning followed by the characterization of the suffering rhetoric, according to Aristotle. In the end, this issue describes the direction of mass media, while, at the same time, the linguistic context and the value of persuasion within them are highlighted.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	4
--------------------------------	----------

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

1. 1 Αριστοτέλης, η ζωή του.....	6
1.2 Η Ρητορική του Αριστοτέλη.....	9
1.3 Τα είδη του ρητορικού λόγου.....	13
1.4 Το ρητορικό επιχείρημα.....	15
1.5 Ρητορική, γλώσσα και επικοινωνία.....	19
1.6 Η οπτική ρητορική.....	23
1.7 Ρήτορας και ακροατήριο κατά τον Αριστοτέλη.....	25

2. ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

2.1 Η εξελικτική πορεία των ΜΜΕ μέσα στα χρόνια.....	28
2.2 Είδη επικοινωνίας.....	30
2.3 Η δημοσιογραφική γλώσσα των ΜΜΕ.....	32
2.4 Ο πειστικός λόγος των ΜΜΕ.....	33
2.5 Ο δημοσιογράφος των ΜΜΕ.....	36
2.6 Πομπός και δέκτης μηνυμάτων.....	38
2.7 Η λειτουργία των χρωμάτων.....	42
2.8 Η Ρητορική μίσους.....	43

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	44
----------------------	-----------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	46
--------------------------	-----------

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η συγκεκριμένη συγγραφή φιλοδοξεί να φωτίσει, αλλά παράλληλα και να αναδειξεί τις πτυχές της αριστοτελικής σκέψης, που σε μία εποχή μαζικοποίησης και κυριαρχίας της τέταρτης εξουσίας, παρατηρείται συνεχής ενασχόληση με τις απόψεις του φιλόσοφου που φαίνεται να αποτελούν το αδιέξοδο της επιτυχίας αυτών.

Ο άνθρωπος είχε ανέκαθεν την ανάγκη να επικοινωνήσει με άλλους ανθρώπους, να ανταλλάξει ιδέες, απόψεις και όνειρα, να συμφιλιώσει την σκέψη με τον λόγο. Η ανάγκη αυτή έγινε απαραίτητη στη σύγχρονη εποχή και αυτό οφείλεται στην έκρηξη της τεχνολογίας και στην ραγδαία της ανάπτυξη.

Η τέχνη του λόγου υποστηρίζει τις επικοινωνιακές ανάγκες του ανθρώπου με αποτέλεσμα να ερμηνεύεται ως ένα έλλογο ον. Υπάρχει η δυνατότητα γραπτού αλλά και προφορικού λόγου, με φανερό την καθημερινή χρήση τους, βοηθώντας τον άνθρωπο να οργανώσει τη ζωή του. Η καλλιέργεια του λόγου φαίνεται να είναι καθοριστική αν επιθυμούμε να είναι και αποτελεσματική η ομιλία μας, όσον αφορά τις διαπροσωπικές, επαγγελματικές αλλά και τις κοινωνικές μας θέσεις, με σκοπό να ανταπεξέλθουμε στις σύγχρονες ανάγκες της πραγματικότητας¹.

Για τον σύγχρονο άνθρωπο η ρητορική είναι η τέχνη της επικοινωνίας. Η επικοινωνία ανοίγει τους δρόμους των διαπροσωπικών σχέσεων, τονώνει την αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση του ανθρώπου και δημιουργεί γόνιμο κλίμα για την μεταφορά μηνυμάτων αλλά και συναισθημάτων.²

Το μονοπάτι της διαδικασίας της επικοινωνίας μας οδηγεί στο επιχείρημα. Η άρτια σύνθεση του επιχειρήματος καθώς και η παρουσίαση αυτού, κρίνει την κλίμακα πειστικότητας του ομιλητή αλλά και την έγκριση του αποδέκτη. Το επιχείρημα και η πειθώ είναι όροι και

¹ Μ. Στρατάκης «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ.19-23.

² Σ.Α Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ. 200.

έννοιες τις οποίες συναντάμε ήδη από την ιστορία της ρητορικής και παρατηρείτε συνεχής εφαρμογή τους έως και σήμερα.

Παρόλα αυτά η τέχνη του λόγου και της επικοινωνίας είναι μια τέχνη στην οποία δεν δίνεται η απαραίτητη προσοχή, αλλά είναι δεδομένο ότι είναι η πιο αναγκαία για τη ζωή. Οι εποχές άλλαξαν με γρήγορη ταχύτητα και μαζί τους άλλαξε και ο άνθρωπος και η στάση που κρατάει απέναντι σε ένα μήνυμα. Ταυτόχρονα όλες οι σύγχρονες μορφές επικοινωνίας απαιτούν την ικανότητα της πειθούς με τη χρήση πάντα κατάλληλων και εύστοχων επιχειρημάτων. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης με τη χρήση της πειθούς επιβεβαιώνουν τις αριστοτελικές θεωρίες δίνοντας έτσι ζωντάνια και προσωπικότητα στον λόγο τους.³

³ Μ. Στρατάκης «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ.19-23.

1.1 Αριστοτέλης, η ζωή του

Ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) γεννήθηκε στα Στάγειρα, μια μικρή πόλη στη βορειοανατολική ακτή της Χαλκιδικής και ήταν ιωνικής καταγωγής. Οι γονείς του προέρχονταν από οικογένειες γιατρών και απ' αυτό το γεγονός μπορούμε να υποθέσουμε ότι προέρχεται και το ενδιαφέρον του για τη βιολογία αλλά και γενικότερα για τις φυσικές επιστήμες. Ο πατέρας του υπηρέτησε ως γιατρός για τον βασιλιά Αμύντα τον Γ', ο οποίος ήταν ο παππούς του Αλέξανδρου. Όταν οι γονείς του πέθαναν, ενώ ήταν ακόμα ανήλικος, την κηδεμονία του θα αναλάβει ο γαμπρός του Πρόξενος.

Ο Αριστοτέλης μπήκε στην Ακαδημία, τη σχολή του Πλάτωνα, σε ηλικία δεκαοκτώ χρονών και υπήρξε ένας από τους πιο προικισμένους μαθητές του. Στην Ακαδημία έμεινε είκοσι χρόνια, τόσα ώστε να επιδράσει η πλατωνική φιλοσοφία στη ζωή του. Παρ' όλα αυτά δεν μπορούσε να δεχτεί απόλυτα τις απόψεις του δασκάλου του, γεγονός που προκάλεσε τη δημιουργία διαφωνιών ανάμεσα στους δύο άντρες για σοβαρά θέματα. Ο Αριστοτέλης στο διάστημα που φοιτούσε στην Ακαδημία κατάφερε και κέρδισε την εύνοια του Πλάτωνα, γεγονός που τον οδήγησε στο να τον αποκαλεί «Νου της Σχολής» και «αναγνώστη». Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος συνήθιζε να διαβάζει βιβλία ενοποιών κοινού σε αντίθεση με τους υπόλοιπους μαθητές που φοιτούσαν εκείνο το διάστημα στη σχολή, γεγονός που προκάλεσε την γέννηση της ιδέας να μιλάει και να διαβάζει κάποιος ενώπιον κοινού στην Αθήνα.⁴

Στην Ακαδημία δόθηκε η ευκαιρία στον Αριστοτέλη να συζητηθεί με διάφορους λόγιους της εποχής, οι οποίοι με την προσωπικότητά τους οδηγούν την επιστημονική έρευνα στο απόγειο της δόξας της. Όταν ο Αριστοτέλης εισήρθε στην Ακαδημία δεν γνώρισε αμέσως τον Πλάτωνα αφού ο τελευταίος βρισκόταν σε ταξίδι στην Σικελία και επέστρεψε στην Αθήνα σε ηλικία 60 ετών.

⁴ Σ.Α. Τριαντάρη, «Ιστορία της φιλοσοφίας τόμος Α' από την αρχαιότητα στον μεσαίωνα», ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ. 136-137.

Όταν ο Σταγειρίτης φιλόσοφος ολοκλήρωσε με επιτυχία τις σπουδές του ανέλαβε ρόλο δασκάλου στην Ακαδημία, ενώ παρατηρείται συνεχή χρήση παραδειγμάτων του Σωκράτη και του Καλλία με σκοπό να γίνει πιο κατανοητό το διδακτικό υλικό που χρησιμοποιούσε από τους μαθητές του.

Η διαμονή του Αριστοτέλη στην Ακαδημία κοντεύει τα 20 χρόνια όπου διακόπηκε τον Μάιο του 347 με τον θάνατο του Πλάτωνα. Στην απόφαση του για να φύγει καθοριστικό ρόλο έπαιξε και η πολιτική άνοδος του Δημοσθένη, αρχηγού και υπέρμαχου αντί μακεδονικού κόμματος της εποχής. Η τροπή αυτή δεν θα είχε άλλο αποτέλεσμα παρά μόνο να δυσκολέψει τη ζωή του φιλόσοφου, ενός Μακεδόνα που βρισκόταν στην Αθήνα και να τον οδηγήσει σε κινδύνους.

Ο Ερμίας, τύραννος τότε της Αταρνέας προσκαλεί τον Αριστοτέλη στην Άσσο με αποτέλεσμα να κλείσει ένα κεφάλαιο της ζωής του, μια περίοδος φιλοσοφικής δραστηριότητας, ανοίγοντας έτσι μια νέα κατεύθυνση στην έρευνα του, διαμορφώνοντας μια δικιά του πλέον κοσμοθεωρία. Έργα που είχε συντάξει έως τότε ήταν :

Κατηγορίαι, Περί έρμηνείας, Τοπικά, Αναλυτικά πρότερα και ύστερα, Ποιητική, Ψητορική (μόνο τα δύο πρώτα βιβλία), Περί ούρανοῦ, το Περί γενέσεως καὶ φθοράς, σημαντικές ενότητες από τα Μετὰ τὰ φυσικά, τα Ἠθικά μεγάλα και, τέλος, τα Ἠθικά Εὐδήμεια.

Στη διάρκεια διαμονής του στην Άσσο ο Αριστοτέλης φαίνεται να ενδιαφέρθηκε για την βιοποικιλότητα και γενικά για τον φυσικό κόσμο. Πολύτιμη βοήθεια όσον αφορά την ανακάλυψη ενός νέου κόσμου, των φυτών και τον ζώων δόθηκε από τον Θεόφραστο. Τα έργα που συντάχθηκαν με την παραπάνω θεματολογία ήταν :

Περί τὰ ζῶα ιστορίαι, Περί ζῶων μορίων, Περί ζῶων πορείας, Μικρὰ φυσικά, Περί ψυχῆς.

Με πρόσκληση του βασιλιά Φίλιππου και με τη συνοδεία του Θεόφραστου, ο Αριστοτέλης εγκαταστάθηκε στη Μακεδονία με σκοπό την αγωγή του νεαρού Αλέξανδρου, ανερχόμενου βασιλιά.

Με συνοδία του Θεόφραστου, ο φιλόσοφος επιστρέφει στην Αθήνα εγκαταλείποντας τη Μακεδονία το 335. Η παραμονή του θα έχει διάρκεια δώδεκα χρόνων, διδάσκοντας στο Λύκειο, ένα δημόσιο γυμναστήριο

στην περιοχή του Λυκαβηττού. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του ο Αριστοτέλης καταφέρνει και συγγράφει σημαντικό μέρος από τα Μετὰ τὰ φυσικά, μέρος των Πολιτικῶν του, το Περί ζώων γενέσεως και τα Ἠθικά Νικομάχεια.⁵

Το 323 π. Χ. δημιουργήθηκε αναστάτωση στην Αθήνα, εξαιτίας του θανάτου του Αλέξανδρου, γεγονός που οδήγησε τον Αριστοτέλη να καταφύγει στην Χαλκίδα επειδή απειλούνταν η ζωή του. Στην διάρκεια της απομόνωσης του στη Χαλκίδα, ο θάνατος βρίσκει τον Αριστοτέλη σε ηλικία 62 ετών από μια διαδεδομένη αρρώστια της εποχής εκείνης.

Ο Αριστοτέλης υπήρξε ιδρυτής διάφορων επιστημονικών αλλά και φιλοσοφικών κλάδων, ενώ παράλληλα χαρακτηρίζεται και ως δάσκαλος της έντεχνης χρήσης του λόγου, της ρητορικής, η οποία φαίνεται να οδηγεί τους πολίτες προς τον δρόμο της επιτυχίας σε πολλούς τομείς της κοινωνικής αλλά και προσωπικής τους ζωής.⁶

⁵ Βλ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Γ2 (Κλασικός Ελληνισμός) σελ. 486-489 και Γεωργούλης Κωνσταντίνος, Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας: Τόμος Α' (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα, 1975) σελ. 242-247.

⁶ Β. Κάλφας, «ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ», ΣΚΑΙ σελ. 36.

1.2 Η Ρητορική του Αριστοτέλη

Η ρητορική κατά τον 4^ο αιώνα π. Χ. γνώρισε τεράστια απήχηση πράγμα που δεν άφησε αδιάφορο τον Αριστοτέλη. Η ρητορική βίωσε τη δόξα και την επιτυχία της την εποχή εκείνη, γεγονός που προκάλεσε έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ ρητόρων και φιλοσόφων ως προς το περιεχόμενό της.

Η Ρητορική του Αριστοτέλη δεν έχει προσδιοριστεί χρονικά και αυτό γιατί ο φιλόσοφος δεν κατάφερε να την συντάξει ενιαία. Παρόλα αυτά είναι γνωστό πως η Ρητορική απαρτίζεται από τρία βιβλία. Ο Αριστοτέλης θέλησε να παρουσιάσει την τέχνη της ρητορικής, να αναφερθεί στην πειθώ αλλά και στις αποδεικτικές μεθόδους στο πρώτο αλλά και στο δεύτερο βιβλίο του, σε αντίθεση με το τρίτο και τελευταίο που αναφέρεται στη γλωσσική μορφή αλλά και στη διάρθρωση του ρητορικού λόγου.

Ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι η ρητορική διαθέτει την ικανότητα επισήμανσης των διάφορων πειστικών στοιχείων που μπορεί να υπάρχουν για κάθε ζήτημα. Η συγκεκριμένη ρητορική δεν εξαρτάται από το αποτέλεσμα του ρητορικού λόγου κατά αποκλειστικότητα, αλλά και από την λεπτολογία της μεθόδου του.

Για τον Αριστοτέλη φαίνεται πως η υπόσταση της ρητορικής δεν εξαρτάται από οποιονδήποτε σκοπό ή τρόπο, αλλά από τον αξι�σύστατο τρόπο χρήσης της ανάλογης επιχειρηματολογίας. Η ρητορική με λίγα λόγια συνδέεται άρρηκτα με την ενθάρρυνση της χρήσης του δίκαιου γιατί ουσιαστικά καθρεφτίζεται σε αυτή ένα κοινό ιδίωμα των ανθρώπων που είναι η επιτυχημένη αξιοποίηση του λόγου.

Ο φιλόσοφος υποστήριξε επίσης πως οι έντεχνες πίστες και ειδικότερα το επιχείρημα, αποτελούν την ουσία και τον λόγο ύπαρξης της ρητορικής τέχνης. Η ρητορική υπογραμμίζει ουσιαστικά το επιχείρημα με σκοπό να θέσει και να εφαρμόσει τα κριτήρια για την αξιολόγηση αυτής. Κατά τον Αριστοτέλη η αλήθεια προϋποθέτει την συμβολή του ρητορικού λόγου από τον ομιλητή προς το ακροατήριο που καλείται να απευθυνθεί κάθε φορά.

Ο φιλόσοφος αναφέρεται και στις λογικές αποδείξεις οι οποίες συμφιλώνονται με την αριστοτελική λογική και χωρίζονται σε παραγωγικά και επαγωγικά επιχειρήματα, ενθυμήματα και παραδείγματα. Πιο αναλυτικά το ενθύμημα προσδιορίζεται ως ρητορική παραγωγή, ενώ από την άλλη το παράδειγμα ως ρητορική επαγωγή. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη το ενθύμημα θεωρείται ως το πιο βασικό και αναγκαίο μέσω πειθούς και συνάμα αποτελεί τον κορμό της ίδιας της απόδειξης.⁷

Στη ρητορική συναντάμε κάποια βασικά στοιχεία τα οποία έχουν καταχωρηθεί ως όπλα, με τα οποία μπορεί ο ρήτορας- ομιλητής να επιδράσει πάνω σε ένα άτομο ή ακόμα και σε ένα κοινωνικό σύνολο.

1. Ανακάλυψη ή εύρεση

Ο ομιλητής αλλά και ο συγγραφέας έχουν την δυνατότητα να πραγματεύονται σε διάφορα χρονικά διαστήματα πληθώρα θεμάτων. Ο δρόμος τους εφάπτεται και αυτό επειδή και οι δύο ασχολούνται με την τέχνη της ρητορικής ενώ παράλληλα ψάχνουν να βρουν επιχειρήματα τα οποία θα αποδειχθούν καταλυτικά για την υποστήριξη της θέσης τους, με σκοπό να επηρεάσουν το κοινό τους. Μέσα στα όρια της ρητορικής συναντάται και η εύρεση των ιδεών που αποτελούν το βασικό αντικείμενο της τέχνης αυτής.

Από την πλευρά του ο Αριστοτέλης, υποστήριξε πως υπάρχουν δύο ειδών επιχειρήματα για να τελειοποιηθεί η ομιλία και αυτά τα χωρίζει σε άτεχνα και έντεχνα. Πιο αναλυτικά τα άτεχνα επιχειρήματα θεωρούνται τα ήδη υπάρχοντα επιχειρήματα. Μέλημα του ρήτορα ομιλητή είναι να γνωρίζει την ύπαρξη αυτών, που να τα βρει και με ποιόν τρόπο θα τα χρησιμοποιήσει ώστε να πείσει το κοινό του. Από την άλλη πλευρά για τα έντεχνα επιχειρήματα φημολογείται ότι στηρίζονται σε τριών λογίων εκκλήσεις.

- ✓ Της λογικής, όπου ο ρήτορας στοχεύει στην λογική κατανόηση του ακροατηρίου και επιχειρηματολογεί ανάλογα. Η έκκληση της λογικής γίνεται με δύο τρόπους. Τον επαγωγικό και τον απαγωγικό συλλογισμό, ακολουθώντας το γενικό προς το ειδικό και αντίστροφα.

⁷ Αλεξίου, Ε.Β. (ημερομηνία) «Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ 4ου ΑΙ. π. Χ., το ελιξίριο της Δημοκρατίας και η ατομικότητα», Θεσσαλονίκη: GUTENBERG, σελ.15 και 120-122.

- ✓ Του συναισθήματος, όπου ο ρήτορας στοχεύει στην διέγερση του συναισθηματικού κόσμου του κοινού και αυτό γιατί πολλές είναι οι φορές που ο άνθρωπος αναπόφευκτα παίρνει αποφάσεις βάση συναισθήματος παραμερίζοντας πολλάκις την λογική του. Ο ρήτορας για να το επιτύχει οφείλει να γνωρίζει το είδος του κοινού στο οποίο απευθύνεται , τις αδυναμίες τους χρησιμοποιώντας τες προς δικό του όφελος κάθε φορά.
- ✓ Του ήθους, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, αυτή η έκκληση είναι και η σημαντικότερη αφού σε αυτή περιλαμβάνεται ο σεβασμός του ακροατηρίου απέναντι στον ρήτορα-ομιλητή. Ο ρήτορας πέρα από τις γνωστικές αλλά και συναισθηματικές του ικανότητες θα πρέπει να εμπνέει τον σεβασμό στα μάτια του κοινού του, αφού στόχος του είναι να χτιστεί μια γέφυρα εμπιστοσύνης ανάμεσα τους.

2. Τάξη ή οργάνωση

Η τάξη ή οργάνωση αφορά κυρίως την οργάνωση της ομιλίας είτε αυτή είναι προφορική είτε είναι γραπτή. Σύμφωνα με τον Σταγειρίτη φιλόσοφο τα μέρη του λόγου είναι δύο και αυτά είναι η δήλωση της υπόθεσης και η απόδειξη.

Σήμερα τα μέρη του λόγου φτάνουν τα πέντε και αυτά είναι :

- ✓ Η εισαγωγή του θέματος στο κοινό.
- ✓ Η δήλωση του γεγονότος (σαφής , σύντομη, αληθοφανής) .
- ✓ Απόδειξη θέσης η οποία αποτελεί και το κύριο μέρος του λόγου όπου και φανερώνονται οι στόχοι του ομιλητή ενώ παράλληλα εναποθέτει την επιχειρηματολογία του. Σε αυτό το σημείο έχει σημαντικό ρόλο και η χρονολογική σειρά.
- ✓ Αντίκρουση αντίθετων θέσεων, ο ρήτορας ομιλητής έρχεται αντιμέτωπος με αντίθετες από αυτών θέσεις και βρίσκεται σε μια συνεχή ετοιμότητα με σκοπό την αντίκρουση αυτών .
- ✓ Συμπέρασμα, σε αυτό το μέρος του λόγου συναντάται κυρίως η ανακεφαλαίωση όλης της ομιλίας και με συνοπτικό τρόπο εναποθέτονται για άλλη μια φορά τα βασικά επιχειρήματα του ρήτορα-ομιλητή. Στο συμπέρασμα γίνεται κυρίως έκκληση συναισθήματος με σκοπό να έρθει το κοινό σε μια συναισθηματική φόρτιση για να δημιουργήσουν μια θετική εντύπωση και κρίση για την ομιλία και κατ' επέκταση και για τον ίδιο τον ομιλητή.

3. Λέγειν ή φράση

Αφορά κυρίως το ύφος της ομιλίας. Συναντάμε το λιτό, το μέσο και το αυστηρό ύφος, ενώ παράλληλα σημαντικό ρόλο έχουν και η χρήση των κατάλληλων λέξεων ή φράσεων με σκοπό την σωστή και άρτια οργάνωση του λόγου του ομιλητή.⁸

⁸ Γ. Ι. Θεοδωράκης, Διδακτορική διατριβή «Ρητορική και πρόκληση», σελ. 10-15.

1.3 Τα είδη του ρητορικού λόγου

Ο Αριστοτέλης ταξινομεί τους ρητορικούς λόγους σε τρία είδη : Τον συμβουλευτικό, τον δικανικό και τέλος τον επιδεικτικό. Κάθε είδος είναι λογικό να περιλαμβάνει και από ένα διαφορετικό περιεχόμενο, δίνοντας διαφορετικό χαρακτήρα στα διάφορα αριστοτελικά κείμενα. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, ο συμβουλευτικός λόγος δίνει βάση στο ωφέλιμο και βλαβερό, ο δικανικός λόγος στο δίκαιο και στο άδικο και τέλος ο επιδεικτικός λόγος που φαίνεται να επικεντρώνεται στο ωραίο και το άσχημο.⁹

Υπάρχουν τρία είδη ρητορικής γιατί τόσα φαίνεται να είναι και τα είδη των ακροατών. Τρία είναι επίσης και τα στοιχεία που συγκροτούν την έννοια του λόγου. Αυτά είναι : ο ομιλητής, το θέμα το οποίο πραγματεύεται και ο ακροατής που αποτελεί και τον τελικό στόχο της εκπόνησης του λόγου και κατ' επέκταση του ομιλητή. Ο ρόλος του ακροατή έχει διπλή μορφή αφού θα είναι ένας απλός θεατής ή κριτής των πραγμάτων που έγιναν ή πρόκειται να γίνουν. Ο ρόλος του απλού θεατή είναι να κρίνει την δεινότητα που διέπει τον εκάστοτε ρήτορα, ενώ κριτής μπορεί να είναι και ένα δικαστικό πρόσωπο. Βάση αυτών διακρίνονται τα είδη των ρητορικών λόγων.

Υπάρχουν άνθρωποι που συμβουλεύουν σε ατομικό επίπεδο και αυτοί που το κάνουν δημόσια. Στην περίπτωση μιας δίκης, οι διάδικοι αναγκαστικά παίζουν έναν από τους δύο διατιθέμενους ρόλους, ενώ στον επιδεικτικό δεν υπάρχει ο έπαινος.

Οι ρήτορες κατέχουν και έναν συγκεκριμένο χρόνο ανάλογα πάντα το είδος που υπηρετούν. Ο συμβουλευτικός χρησιμοποιεί τον μέλλοντα, ο δικανικός τον παρελθοντικό χρόνο και τέλος ο επιδεικτικός ρήτορας που φαίνεται να χρησιμοποιεί κατά κύριο λόγο τον ενεστώτα αφού αναφέρεται σε σύγχρονα γεγονότα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός που αρκετές φορές γίνεται χρήση του μελλοντικού αλλά και του παρελθοντικού χρόνου από όλους τους ρήτορες, διότι αρκετές φορές

⁹ Αλεξίου, Ε.Β. (ημερομηνία) «Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ 4ου ΑΙ. π. Χ., το ελιξίριο της Δημοκρατίας και η ατομικότητα», Θεσσαλονίκη: GUTENBERG, σελ. 122.

κάνουν αναφορά σε μελλοντικά σχέδια ή στόχους, ενώ παράλληλα αναφέρουν και γεγονότα του παρελθόντος με απώτερο σκοπό να αποτρέψουν τους πολίτες από πιθανόν επαναλαμβανόμενο λάθος.

Όλα τα είδη του ρητορικού λόγου αποσκοπούν κάπου και αποτελούν τρεις διαφορετικούς σκοπούς. Πολλές είναι όμως οι φορές που ο ρήτορας δεν νοιάζεται να συζητήσει άλλα σημεία. Πιο αναλυτικά ο δικανικός ρήτορας μπορεί να παραδεχτεί ότι η πράξη έγινε, αλλά δεν θα παραδεχτεί ποτέ ενοχή γι' αυτήν. Από την άλλη οι συμβουλευτικοί ρήτορες μπορεί να αδιαφορούν για ορισμένα θέματα, δεν θα παραδεχτούν όμως ότι οι συμβουλές τους δεν είναι σωστές ή χρήσιμες. Τέλος, εκείνοι που επαινούν ή κατακρίνουν, δεν φαίνεται να προβαίνουν σε ανάλυση της πράξης για να αντιληφθούν αν τελικά ήταν ωφέλιμη ή αντίστοιχα βλαβερή για το σύνολο.

Ο ρήτορας είναι αναγκαίο να έχει πάντα έτοιμες τις προκείμενες του. Προκείμενες προτάσεις του ρήτορα αποτελούν ουσιαστικά τα τεκμήρια και οι ενδείξεις. Ο συλλογισμός του ρήτορα βασίζεται στις παραπάνω προκείμενες προτάσεις και στο ενθύμημα που αποτελεί έναν άλλον συλλογισμό, ο οποίος με τη σειρά του διαθέτει τις ίδιες προκείμενες. Ο ρήτορας καλείται να έχει τις ανάλογες προκείμενες προτάσεις για όλο το εύρος των ζητημάτων, είτε αυτά είναι μεγαλύτερα, είτε είναι μικρότερα.¹⁰

¹⁰ Αριστοτέλη Ρητορική 1358a36–1359a29

1.4 Το ρητορικό επιχείρημα

Ο Αριστοτέλης δεν είναι υπέρμαχος της ιδέας ότι η ρητορική αποτελεί μια επιστήμη με ολόκληρη την έννοια του όρου. Αν κάποιος επιχειρήσει να φτάσει την ορθότητα στις προτάσεις που περιλαμβάνουν ρητορικά επιχειρήματα, είναι τότε πιθανόν να προσπεράσει και τα προβλεπόμενα όρια της ρητορικής και να βρεθεί μοιραία αντιμέτωπος με μια άλλη επιστήμη.

Η ρητορική από την πλευρά της έγκειται με την ανθρώπινη ελευθερία, όπου η απόλυτη πρόβλεψη, δικαιοσύνη και ακρίβεια δεν μπορεί να υπάρξει. Το ρητορικό επιχείρημα πραγματεύεται ουσιαστικά την προσπάθεια έκφρασης της αλήθειας ενός καίριου ζητήματος. Σε αυτό το σημείο ο Αριστοτέλης διερωτάται αν η ρητορική είναι σε θέση να χρησιμοποιεί τα μέσα της με τιμιότητα ή εν τέλει αποκλίνει από αυτήν.¹¹

Ο Αριστοτέλης κατανοούσε τη σημαντικότητα του λόγου, ο οποίος λάμβανε χώρα στην εκκλησία του δήμου ή στο δικαστήριο και πως αυτός επιδρούσε στο κοινωνικό σύνολο και στις απόψεις αυτού. Για να αποφευχθούν οι συκοφαντίες και οι λανθασμένες ενδεχομένως κρίσεις των δικαστών, που φαίνονταν να επηρεάζονται από τα έντονα συναισθήματα, ο Αριστοτέλης τόνισε ότι όποιος ενδιαφέρεται για το καλό της πόλης, οι δημόσιοι λόγοι θα πρέπει να εξελίσσονται βάση κάποιας λογικής, η οποία με τη σειρά της θα προσανατολίζεται προς το κοινό καλό της κοινωνίας.

Μπορούμε να πλησιάσουμε αυτόν τον στόχο μέσω μιας ρητορικής τέχνης, την πειθώ, αφού με αυτή μπορούμε να αγγίξουμε την αντικειμενικότητα. Ο Αριστοτέλης θεωρούσε πως μπορεί να πείσει το ακροατήριο του αν καταφέρει και τους ωθήσει να πιστέψουν πως τα λεγόμενα του έχουν ήδη αποδειχτεί. Επίσης ένα από τα βασικότερα μέσα πειθούς ομολογείται πως είναι η χρήση αποδείξεων, ένα είδος

¹¹ Π.Γ Μπαρμπούτης « Ρητορική και ηθική κατά τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη», 2016, ENNOIA, σελ. 126-130

συλλογισμού που βασίζεται σε ήδη γνωστά και αναγνωρισμένα από το ακροατήριο ζητήματα.¹²

Τα ρητορικά επιχειρήματα μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες και αυτές είναι : το κατά είδος και κατά ύλη. Σε μια πιο λεπτομερή αναφορά τους γνωστοποιείται ότι τα επιχειρήματα κατά είδος στηρίζουν την συλλογιστική πράξη τους σε πέντε μέρη.¹³

- ✓ Την Επαγωγή . Ο Αριστοτέλης τόλμησε παρά άλλων επιστημών και φιλοσόφων της εποχής να παραδεχτεί πως δεν μπορούν να αποδειχθούν όλες οι αρχές που διέπουν μια επιστήμη. Για να καταφέρει κάποιος να φτάσει σε αυτές τις πρώτες αρχές θα πρέπει ακολουθήσει μια μέθοδο η οποία θα είναι ουσιαστικά αντίθετη από τον συλλογισμό. Η μετάβαση από το γενικό στο ειδικό μέρος φαίνεται πως δεν είναι η λύση αφού σκοπός είναι να καταλήξουμε στη σύλληψη του γενικού. Ο Αριστοτέλης ονόμασε την μέθοδο αυτή «επαγωγή» αφού ο επιστήμονας ξεκινά από την αφετηρία των ανομοιογενών δεδομένων για να καταλήξει και να ανιχνεύσει τους νόμους και τις αρχές.

Η κατάκτηση της επιστημονικής γνώσης χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο στάδιο, ο ρήτορας προσπαθεί να συλλέξει όλα τα εμπειρικά δεδομένα που του παρουσιάζονται και να μην περιοριστεί στις αισθήσεις του. Ανάλογα το θέμα που πραγματεύεται κάθε φορά ο επιστήμονας θα πρέπει να βασιστεί στις ήδη υπάρχουσες γνώσεις του στις αντιλήψεις που πρωτω δημιουργήθηκαν πάνω στο θέμα, καθώς και στην ίδια τη γλώσσα η οποία συνδέεται με την πραγματικότητα.

Στο δεύτερο στάδιο κατάκτησης της επιστημονικής γνώσης ο ρήτορας για να μπορέσει να διατυπώσει τους συλλογισμούς θα χρησιμοποιήσει τις πρώτες αρχές. Σε αυτό το στάδιο θα κριθεί η αλήθεια. Αν οι πρώτες αρχές τεκμηριωθούν ως κατάλληλες θα αποτελέσουν και το θεμέλιο συζήτησης αλλά και κάθε επιστήμης.¹⁴

- ✓ Τον Συλλογισμό. Το συγκεκριμένο επιχείρημα χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο είναι ο συλλογισμός όπου αναπτύσσεται το επιχείρημα στη διάρκεια του λόγου και το δεύτερο είναι ο λογικός

¹² Β. Κάλφα και Γ. Ζωγραφίδη, « Αρχαιογνωσία και Αρχαιολογία στη Μέση Εκπαίδευση, Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι», Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

¹³ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ σελ.18.

¹⁴ Ο.σ. 11.

συλλογισμός όπου σε αντίθεση με το επαγωγικό επιχείρημα η πρόταση ξεκινάει με γενικές έννοιες για να καταλήξει στις ειδικές.¹⁵

- ✓ Το Ενθύμημα. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί για τη ρητορική του απόδειξη, το λεγόμενο ένθυμα που σημαίνει επινόηση. Η χρήση μιας ρητορικής απόδειξης σε ένα ακροατήριο δεν βασίζεται σε γενικές προκείμενες και αυτό γιατί ο ρήτορας χάνει την πειστικότητα του αλλά και το ενδιαφέρον του ακροατηρίου του, αν αναλογιστούμε ότι θα χρειαστεί περισσότερο χρόνο για να επιχειρηματολογήσει το θέμα που συζητάει, με απώτερο πάντα σκοπό να καταλήξει σε ένα κατανοητό συμπέρασμα για όλους.¹⁶

Πέρα από τα ενθυμήματα στο ρητορικό επιχείρημα ανάγονται και τα παραδείγματα. Υπάρχουν δύο ειδών παραδείγματα σύμφωνα με τον Αριστοτέλη. Το ένα είναι το να διηγούμαστε πράγματα που έγιναν παλαιότερα και το άλλο είναι να δημιουργούμε εμείς οι ίδιοι τα παραδείγματα. Χρηστικό για τον ρήτορα είναι να βρει κατάλληλες ιστορίες και να μεταχειρίζεται σωστά τα παραδείγματα τους, καθώς και να αναφερθεί σε μύθους, ανάλογα πάντα το θέμα και τις ανάγκες που παρουσιάζονται στη συζήτηση.

Η άρτια σειρά χρήσης τους είναι να εμφανίζονται πρώτα τα ενθυμήματα και μετά τα παραδείγματα. Αυτό γιατί ο λόγος θα μοιάζει με μαρτυρία και έχει περισσότερες πιθανότητες να πείσει, αφού ενισχύεται με αυτόν τον τρόπο η απόδειξη.¹⁷

Σε περίπτωση που ο ρήτορας δεν μπορεί να κάνει χρήση ενθυμημάτων, του παρέχεται η δυνατότητα να χρησιμοποιήσει παραδείγματα για να πλησιάσει την πειθώ, αφού εξασφαλίζεται μέσω αυτών. Αν αποφασίσει να χρησιμοποιήσει ενθυμήματα τότε χρησιμοποιεί τα παραδείγματα σαν μαρτυρίες, τα οποία αν τύχει και προηγούνται μοιάζουν με επαγωγή και η επαγωγή δεν έχει θέση στους ρητορικούς λόγους. Αν ο ρήτορας ξεκινήσει με αυτά είναι αναγκασμένος να κάνει αναφορά πολλαπλών παραδειγμάτων. Αν θυμίζουν μαρτυρίες και γίνεται χρήση τους στο τέλος

¹⁵ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ σελ.18-19.

¹⁶ C. Rapp « Εισαγωγή στον Αριστοτέλη, 2012, ΟΚΤΩ.

¹⁷ Μ. Στρατάκης «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ. 246.

δεν χρειάζεται πληθώρα παραδειγμάτων, αφού φαίνεται αμέσως η αξιοπιστία και η χρησιμότητα του μάρτυρα.¹⁸

- ✓ Ο Σωρείτης. Το επιχείρημα αυτό αποτελεί τον συλλογισμό ο οποίος απαρτίζεται ουσιαστικά από πληθώρα προτάσεων οι οποίες με έναν τρόπο αλληλοεξαρτώνται. Για παράδειγμα, ο κατηγορούμενος όρος, ο οποίος εμφανίζεται στην πρώτη πρόταση του επιχειρήματος, μεταβάλλεται και γίνεται ο υποκείμενος όρος της δεύτερης. Με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσεται ο σωρείτης ενώ λαμβάνει τέλος μόνο όταν ο υποκείμενος όρος της πρώτης του πρότασης καταφέρει και ενωθεί με τον κατηγορούμενο όρο της έσχατης πρότασης.
- ✓ Το Δίλημμα. Στο συγκεκριμένο επιχείρημα η πρόταση που χρησιμοποιείται χωρίζεται ουσιαστικά σε δύο μέρη, τα οποία με τη σειρά τους μας κατευθύνουν προς ένα συμπέρασμα.

Στα επιχειρήματα κατά ύλη συναντάμε δύο είδη και αυτά είναι τα τεχνικά και τα άτεχνα.

- ✓ Τα τεχνικά επιχειρήματα αποτελούν τις προσωπικές μας απόψεις αλλά και επινοήσεις που πιθανόν να έχουμε πάνω σε ένα θέμα.
- ✓ Τα άτεχνα επιχειρήματα είναι αυτά που επικαλούνται κάποια αυθεντία ή αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα.¹⁹

¹⁸ Αριστοτέλη Ρητορική 1393a23–1394a18

¹⁹ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ σελ.19.

1.5 Ρητορική, γλώσσα και επικοινωνία

Η γλώσσα είναι πολυδιάστατη και μηχανεύεται πάνω στην αντίληψη του ανθρώπου καθώς και στον τοπικό προσδιορισμό, αφού παρατηρείται πληθώρα ελληνικών διαλέκτων στον κόσμο. Σε μια μεγέθυνση του θέματος αυτού, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η μικτότητα διαφορετικών απόψεων και σημασιών αντιπροσωπεύουν ουσιαστικά τον κόσμο. Η ποικιλομορφία αυτή των απόψεων οδηγεί στην πιθανή χρήση παρανόησης αλλά και κατ' επέκταση διαμάχες ανάμεσα στα άτομα και στις διάφορες κοινωνικές τάξεις με τη χρήση της πειθούς. Η χρήση της αποτελεί γόητρο για τους σοφιστές της εποχής και γι' αυτό παρατηρείται συνεχής απασχόληση με την διαλεκτική τέχνη και κατόπιν με τα επιχειρήματα.²⁰

Οι Σοφιστές αναδύονται μέσα από τα επιχειρήματα και τις συγκρούσεις που αυτά δημιουργούν, εξυψώνοντας τη δυναμική που χαρακτηρίζει την έννοια της πειθούς. Μάχονται για την αναγνώριση της ισχύς που έχει η γλώσσα και ο λόγος και είναι υπέρμαχοι της ιδέας ότι με τον σωστό χειρισμό τους έχουν τη δυνατότητα να προβάλλουν τα υπέρ και τα κατά διαφόρων ζητημάτων χρησιμοποιώντας πάντα τα ορθά γι' αυτούς επιχειρήματα. Βασικό εργαλείο του ρήτορα, ως ατόμου που χρήζεται δημόσιος ομιλητής, είναι η γλώσσα. Σε σύγκρουση με τους παραπάνω ισχυρισμούς έμελε να βρίσκεται ο Πλάτωνας, ο οποίος υποστήριξε την δύναμη και τη μοναδικότητα της αλήθειας και όχι της πειθούς, ενώ παράλληλα η αυτονομία της γλώσσα φαίνεται να μην αναγνωρίζεται από τον ίδιο.

Ο Σωκράτης επίσης προσπάθησε να διαχωρίσει τη θέση του παραθέτοντας μια δικιά του θεωρία η οποία αναφέρεται στον συσχετισμό της πειθούς με την ίδια την αλήθεια. Σύμφωνα με τον Σωκράτη, ο δεινός ρήτορας για να καταφέρει να πείσει το ακροατήριό του, δεν θα πρέπει να αγνοήσει την ύπαρξη της αλήθειας γιατί αυτομάτως θα οδηγήσει το ακροατήριό του στους δρόμους της πλάνης με αποτέλεσμα να

²⁰ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ σελ. 71-75.

συμπαράσύρει το κοινό του σε ενδεχόμενες κακές πράξεις αντί σε καλές. Εκείνος ο ρήτορας που είναι γνώστης της αλήθειας και των πραγμάτων αλλά δεν κατέχει ουσιαστικά την τέχνη του λόγου είναι καταδικασμένος στην οδήγηση του ακροατηρίου του προς την πλάνη, γεγονός που του αφαιρεί τον τίτλο του ικανού και δεινού ρήτορα.

Μια δική του γλωσσική θεωρία εναπόθεσε και ο Αριστοτέλης, όπου στη Ρητορική του πάντρεψε τον λόγο με το ήθος και το πάθος θέλοντας να προβάλει την ικανότητα και το ήθος του ρήτορα, σε συνάρτηση με την διέγερση των παθών του ακροατηρίου του. Κατανόησε ότι η γλώσσα αποτελεί βασικό στοιχείο της γνώσης και αποτελεί τον μονόδρομο της καλλιτεχνικής έκφρασης του ρήτορα. Ο ρήτορας είναι αναγκαίο να διαθέτει ποιότητα στον λόγο του, αφού μέσω αυτού εκφράζεται και η ψυχική του κατάσταση.²¹

Η γλώσσα έχει βασικό ρόλο στην ανθρώπινη δραστηριότητα, αφού θεωρείται πως μέσω αυτής, μεταφράζουμε με κάποιον τρόπο τη σκέψη μας φιλτράροντας και εξωτερικεύοντας την με λόγια. Ταυτόχρονα όμως παρατηρούνται και κάποιες γενικότερες συνέπειες της. Η γλώσσα θεωρείται το μέσο της ρητορικής, αλλά και ο δίαυλος της συζήτησης και της επικοινωνίας των ανθρώπων μεταξύ τους, για τη διατύπωση των απόψεων τους. Παρατηρείται στενή επαφή της ρητορικής με τη γλώσσα, αφού δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτή. Σημαντικός ωστόσο θεωρείται ο διαχωρισμός της γλώσσας με τη ρητορική και αυτό γιατί οι λειτουργίες της ρητορικής είναι πολύ μεγαλύτερες από εκείνες που έχει η γλώσσα από μόνη της.

Στην πρακτική χρήση της γλώσσας αυτό που επιδιώκεται από τον ρήτορα είναι η πειθώ. Για να επιτύχει ο ρήτορας την πειθώ, προσπαθεί να διαμορφώσει τη γλώσσα με σκοπό κάθε φορά να αναλύσει ένα σημαντικό ζήτημα και να επηρεάσει το ακροατηρίου του. Βάση αυτού, συμπεραίνουμε πως η γλώσσα είναι το όπλο του ρήτορα που τον βοηθά να πείσει, να επηρεάσει και να οδηγήσει τους πολίτες στα μονοπάτια των απόψεων και ιδεών του. Για να φτάσει ο ρήτορας στον στόχο του σημαντικό ρόλο έχουν το ήθος και το ύφος που θα προβάλλει, λαμβάνοντας υπόψη το κοινό που έχει να αντιμετωπίσει κάθε φορά.

²¹ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ σελ. 76.

Τη σύνδεση της γλώσσας με τη ρητορική κατάφερε και την ανέδειξε ο Αριστοτέλης, αφού έκρινε ότι οι γλωσσικές πρακτικές έχουν σημαντικό ρόλο για την πραγματοποίηση μιας συζήτησης. Η γλώσσα αποτελεί το μέσο της επικοινωνίας και μπορεί να επηρεάσει την ατομική αλλά και την κοινή γνώμη. Η ρητορική την εποχή των Σοφιστών απέκτησε κοινωνικοπολιτικό χαρακτήρα και αυτό γιατί οι πολίτες απέκτησαν φωνή και προσπαθούσαν να υπερασπιστούν τα συμφέροντα τους αλλά και τις απόψεις τους για τα κοινά. Έτσι, χτίστηκαν τα θεμέλια εμπιστοσύνης της γλώσσας αλλά και για τον ίδιο τον ανθρώπινο λόγο, όπως τα γνωρίζουμε μέχρι και σήμερα.

Αναφορικά με την ορθή χρήση της γλώσσας βρισκόμαστε αντιμέτωποι με τον σκοπό της που είναι και ο καλλιτεχνικός λόγος και η διαμόρφωση αυτού. Ο ρήτορας ενσαρκώνει τον ρόλο του καλλιτέχνη, κατασκευάζει και αναπλάθει λέξεις αποσκοπώντας στην ηδονή και απόλαυση του ακροατηρίου. Ο ρήτορας στοχεύει στην διαπαιδαγώγηση του κοινού του αλλά και στην διέγερση των αισθήσεων του. Ο Αριστοτέλης υποστήριξε πως ο άνθρωπος είναι από τη φύση του πολιτικό ζώο, συμπληρώνοντας τη θέση του για την ανάγκη των ανθρώπων να έχουν κοινωνική ζωή και να ανήκουν σε ένα κοινωνικό σύνολο²².

Η γλώσσα αποτελεί το μέσο της ρητορικής, την πειθώ που λειτουργεί ως πυξίδα για τις απόψεις και αποφάσεις των ακροατών. Αποτελεί το όπλο του ρήτορα το οποίο αν μάθει να το χειρίζεται σωστά μπορεί να καταφέρει την εξωτερική του συναισθηματικού και ψυχικού κόσμου του ακροατηρίου του. Απαιτείται σωστή χρήση λέξεων, καθαρή άρθρωση, δυνατή φωνή και αποφυγή φλυαρίας. Στη σύγχρονη φιλοσοφία δεν έχει γίνει ακόμα αντιληπτό κατά πόσο ο ομιλητής διαθέτει τις παραπάνω προδιαγραφές και ο βαθμός κατάκτησης της επικοινωνίας με το ακροατήριό του.²³

Ο Αριστοτέλης συνέδεσε την ρητορική με την διαλεκτική και αυτό γιατί παρατηρείται συνεχής παραγωγή συλλογισμών και επιχειρημάτων από τον πομπό-ρήτορα προς τον δέκτη-ακροατήριό. Η σύγχρονη εκδοχή της ρητορικής είναι η επικοινωνία, η οποία μπορεί να μεταδίδει μηνύματα και να επηρεάζει συναισθήματα.

²² Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ σελ. 107.

²³ Ο. σ. 22 σελ.79.

Η ρητορική αλλά και η επικοινωνία έχουν ως κοινό σημείο την διαλεκτική, αφού διαπραγματεύονται ανθρώπινες σχέσεις, ανταλλάσσουν απόψεις και πληροφορίες. Ο ρήτορας με τη σειρά του, προσπαθεί να επικοινωνήσει με το κοινό του, να δημιουργήσει συναισθήματα και να επηρεάσει τον ψυχικό κόσμο του ακροατηρίου του.

Η σύνδεση της ρητορικής με την επικοινωνία, βασίζεται σε διάφορες διαστάσεις και έχουν ως επίκεντρο την πειθώ. Για να καταφέρει ο πομπός-ρήτορας να μεταφέρει τα μηνύματα του στον δέκτη-ακροατήριο θα χρειαστεί να διατυπώσει ορισμένα επιχειρήματα. Ο πομπός προσπαθεί να δημιουργήσει επιχειρήματα και από την μεριά του ο δέκτης θα κρίνει αν αυτά συμφωνούν με την ιδεολογία και τις απόψεις του, έτσι ώστε να τα αποδεχτεί. Ο πομπός, όπως και ο ρήτορας επινοεί τα επιχειρήματα που σκοπεύει να χρησιμοποιεί κάθε φορά, αναδεικνύοντας έτσι τη δύναμη της πειθούς.

Για να χαρακτηριστεί ένας ρήτορας- πομπός ως ικανός θα πρέπει να μεταφέρει ξεκάθαρα τα μηνύματα που θέλει να περάσει στο κοινό του, να μην μεταπηδά από το ένα θέμα στο άλλο και να χρησιμοποιεί το ύφος που αρμόζει κάθε φορά με το οποίο θα καταφέρει να προσελκύσει και τέλος να πείσει το ακροατήριο του.²⁴

²⁴ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ σελ. 184-186.

1.6 Η οπτική ρητορική

Η ρητορική επιχειρεί με τον λόγο να μορφοποιήσει οπτικά την εικόνα του νου, χρησιμοποιώντας τον κατάλληλο τόνο φωνής όπως αυτή απορρέει από τον ρητορικό, ρυθμικό λόγο. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η τέχνη της ρητορικής ανοίγει τους δρόμους για τις νοητικές και οπτικές εικόνες βοηθώντας τις να φτάσουν στον ψυχικό κόσμο των ακροατών. Αυτή η συνάθροιση εικόνας και λόγου αποτελεί την οπτική ρητορική.

Η οπτική ρητορική αφορά την δημιουργία οπτικών συμβόλων, με σκοπό να επικοινωνήσουν οι άνθρωποι μεταξύ τους. Στην οπτική ρητορική σμίγουν νόημα και εικόνα, με αποτέλεσμα την γεφύρωση της επικοινωνίας του δημιουργού με το κοινό του, εξασφαλίζοντας έτσι την γέννηση συναισθημάτων. Αυτό επιταχύνεται και από τη διαρκή χρήση χρωμάτων, γραμμών, υφών και ρυθμών που προσδίδουμε σε μια εικόνα.

Ο Αριστοτέλης υποστήριζε πως όσα λέγονται μπορούν να γίνουν εικόνες. Οι εικόνες με τη σειρά τους έχουν την ιδιότητα να αποτελούν μεταφορές οι οποίες μπορούν να ερμηνευθούν από τους ανθρώπους και να τους επηρεάσουν συναισθηματικά, ενώ παράλληλα φαίνεται πως μπορούν να δημιουργήσουν μιας μορφής επικοινωνίας μαζί τους. Στις μέρες μας η «οπτική ρητορική» που τη συναντάμε είτε μέσω του διαδικτύου, είτε μέσω της καθημερινής επικοινωνιακής πράξης, επιτρέπει στον άνθρωπο μια ελεύθερη νοηματική ερμηνεία και αντίληψη σε συνάρτηση με αυτά που βλέπει και γνωρίζει.

Την οπτική ρητορική την συναντάμε ακόμα και στις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας με τη χρήση οπτικοακουστικών μέσων, αλλά και στην καθημερινότητα μας. Με τη χρήση των μέσων αυτών, όλες οι κοινωνικές ομάδες ανεξαρτήτως ηλικίας και οικονομικής κατάστασης, έχουν την δυνατότητα επικοινωνίας μέσω της εικόνας, ενώ παράλληλα εξωτερικεύονται και τα συναισθήματα τους στη θέαση κάποιας εικόνας με κοινωνικό, εκπαιδευτικό, πολιτικό, οικογενειακό περιεχόμενο.²⁵

²⁵ Σ. Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ. 190-193.

Επιπροσθέτως την οπτική ρητορική την βρίσκουμε και στην διαφήμιση και αξίζει να αναφερθεί ότι έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές προσπάθειες με σκοπό την ταξινόμιά τους.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως οι διαφημιστές διαθέτουν πλήρη ελευθερία και ικανοποιητικό φάσμα επιλογών και οπτικών στοιχείων. Υπάρχουν δύο ειδών αναλογίες και αυτές είναι η οπτική δομή και η νοηματική λειτουργία.

- ✓ Η οπτική δομή εκθέτει τα οπτικά στοιχεία και την μεταξύ τους σχέσεις όπου μπορεί να είναι αντιπαραθέσεις, συγχωνεύσεις και αντικαταστάσεις. Αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχει κλίμακα ευκολίας με τις αντιπαραθέσεις να βρίσκονται σε πρώτη θέση σε αντίθεση με τις υπόλοιπες που έρχονται στη σειρά.
- ✓ Η νοηματική λειτουργία χωρίζεται σε επιμέρους διαστάσεις και αυτές είναι της σύγκρισης ομοιοτήτων ή διαφορών και της σύνδεσης ομοιοτήτων ή διαφορών αντίστοιχα.²⁶

²⁶ Γ. Ι. Θεοδωράκης, Διδακτορική διατριβή «Ρητορική και πρόκληση», σελ. 36.

1.7 Ρήτορας και ακροατήριο κατά τον Αριστοτέλη

Η τέχνη της πειθούς, δεν διοχετεύεται μόνο στην επιχειρηματολογία και στη σύνθεση διαφόρων συναισθημάτων, αλλά και στην ανάδυση του ήθους του εκάστοτε ομιλητή. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος προσπαθεί με κάποιον τρόπο να ενσωματώσει το ήθος του ομιλητή μέσα στα υπάρχοντα όρια της ρητορικής τέχνης, ενώ ταυτόχρονα απαλλάσσει από τον ρήτορα την έγνοια της κοινωνικής υπόληψης.

Ο ρήτορας σύμφωνα με τον Αριστοτέλη προσπαθεί να επηρεάσει τις σκέψεις αλλά και τα συναισθήματα του ακροατηρίου του επιδεικνύοντας τον χαρακτήρα του. Βασικό μέσο και εργαλείο για τη διαδικασία του επηρεασμού των ατόμων αυτών, χρησιμοποιείται η πειθώ.²⁷

Η ψυχολογία του ακροατηρίου μπορεί να διακριθεί σε κάποια χαρακτηριστικά τα οποία είναι :

- ✓ Η κυριαρχία του συναισθηματικού τους κόσμου από το ασυνείδητο. Το πλήθος ή ο όχλος έχει την τάση να παραμερίζει την λογική και να υποκύπτει στο συναίσθημα.
- ✓ Ο ρήτορας έχει την ικανότητα και την ευχέρεια να επιβληθεί πάνω στον όχλο αφού πολλές είναι οι φορές που εξισώνει το φανταστικό με το πραγματικό.
- ✓ Τα συναισθήματα που του δημιουργούνται είναι ή πολύ έντονα ή πάρα πολύ απλά, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που δεν αναλογίζεται το ύψος της ευθύνης που έχει.
- ✓ Διακρίνονται για τη μη προοδευτική τους νοοτροπία.
- ✓ Σε ορισμένες περιπτώσεις ακολουθεί το συμφέρον του.
- ✓ Το πλήθος έχει την ανάγκη να νιώθει ότι κάποιος τους ηγείται τονίζοντας έτσι το αίσθημα της ασφάλειας που τόσο πολύ φαίνεται να είχε ανάγκη.²⁸

²⁷ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ. 193-194.

²⁸ Ο.σ. 27 σελ. 20.

Ο ρήτορας για να είναι αξιόπιστος θα πρέπει να επιδεικνύει φρόνηση, αρετή και εύνοια, στοιχεία που δηλώνουν έμπρακτα τη πίστη στην αθηναϊκή δημοκρατία κατά τον 4^ο αιώνα π. Χ. Με αυτόν τον τρόπο ο Αριστοτέλης καταφέρνει να συστηματοποιήσει κάτι οικείο στο ακροατήριο του, αφού το κοινό ευνοούσε τον ομιλούντα απέναντι στη δημοκρατία. Όταν ο λόγος του ρήτορα είναι κατανοητός από όλο το ακροατήριο του, ο ίδιος είναι υπεράνω χρημάτων, υπερασπίζεται και αγαπάει τη πατρίδα του, τότε πληροί και τις τρεις αριστοτελικές προϋποθέσεις που στοχεύουν στην αποδοχή κι στην εμπιστοσύνη του ακροατηρίου.²⁹

Το μοντέλο του ιδεώδη ρήτορα σύμφωνα με τον Αριστοτέλη είναι ο συνδυασμός της γνώσης με τη ρητορική τέχνη. Εξετάζεται η προσωπικότητα του, η άρτια χρήση του λόγου αλλά και η σωστή εναπόθεση επιχειρημάτων για να καταφέρει να πείσει το ακροατήριο του. Η εμπιστοσύνη είναι καθοριστική για την επικοινωνία του ρήτορα με το κοινό του. Ο ρήτορας διακρίνεται για τη νοημοσύνη του αλλά και για την πληθώρα των γνώσεων που διαθέτει για διάφορα θέματα. Διαθέτει αυτοπεποίθηση γεγονός που τον ευνοεί, ώστε το ακροατήριο του να τον εμπιστευτεί και να τον παρακολουθήσει με μεγαλύτερη προσήλωση σε συνδυασμό με την ακεραιότητα και την υπευθυνότητα του. Βασικό στοιχείο που τον ξεχωρίζει είναι η επικοινωνιακή του δεινότητα και η χρήση της πειθούς.

Ο ρήτορας διαθέτει επίσης συναισθηματική νοημοσύνη και γι' αυτόν τον λόγο μπορεί και αντιλαμβάνεται τα συναισθήματα του ακροατηρίου του, ενώ παράλληλα προσπαθεί να τα εξωτερικεύσει πράττοντας και αυτός το ίδιο. Του δίνεται έτσι η δυνατότητα να πλάσει την ψυχολογία του ακροατηρίου του και να την φέρει στα μέτρα του θέματος που διαπραγματεύεται κάθε φορά.³⁰

Για την πειστικότητα του ρήτορα σημαντικό ρόλο έχει και η συγκρότηση του ρητορικού του λόγου, η τάξη. Η τάξη χωρίζει τον λόγο σε τέσσερα μέρη ξεκινώντας από το προοίμιο. Το προοίμιο ή αλλιώς πρόλογος,

²⁹ Ε.Β. Αλεξίου, «Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ 4^{ου} ΑΙ. Π. Χ., το ελιξίριο της Δημοκρατίας και η ατομικότητα», GUTENBERG, σελ.131.

³⁰ Σ. Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ.194-198.

αποτελεί την αρχή του ρητορικού λόγου και σε αυτό το σημείο ο ομιλητής προετοιμάζει το ακροατήριο του για το θέμα που σκοπεύει να πραγματευτεί. Ήδη από τον πρόλογο ο ομιλητής μπορεί να αντιληφθεί αν το ακροατήριο του ενδιαφέρεται ή όχι και συνεπώς ποια θα είναι η στάση που θα κρατήσει σε όλη τη διάρκεια του λόγου του. Ο ομιλητής μπορεί να κάνει κάποιες προσπάθειες για να κερδίσει την συμπάθεια του ακροατηρίου του και να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα στο τέλος του λόγου του. Μετά το προοίμιο ακολουθεί η διήγηση. Σε αυτό το σημείο του λόγου, ο ομιλητής ή ρήτορας έχει την ευκαιρία να αναλύσει με λεπτομέρειες το θέμα που πραγματεύεται, ενώ παράλληλα ξεδιπλώνει τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του. Τα επιχειρήματα ακολουθούν την διήγηση, όπου αποτελούν και το πιο σημαντικό μέρος του λόγου αφού στοχεύει στην πειθώ του ακροατηρίου του. Στο συγκεκριμένο μέρος του ρητορικού λόγου συναντάμε άλλα τρία μέρη τα οποία είναι η κατασκευή, η ανακατασκευή και η αύξηση. Τέλος, συναντάμε τον επίλογο, όπου εδώ ο ρήτορας έχει την ευκαιρία να ανακεφαλαιώσει, να διεγείρει συναισθηματικά το ακροατήριο του και να προβάλλει τα βασικά κατ' αυτόν σημεία του λόγου του.³¹

Ικανός ομιλητής θεωρείται εκείνος ο οποίος πρέπει να είναι γνώστης των λέξεων, να ξέρει ποιες πρέπει να χρησιμοποιεί, πότε και με ποιόν τρόπο. Θα πρέπει επίσης να έχει καλή άρθρωση και ο ρυθμός της ομιλίας του να είναι σταθερός. Ο ομιλητής για να επιτύχει την πειθώ πέρα από την εκφορά ενός άρτιου λόγου θα πρέπει να περιλάβει στην ομιλία του και τις κατάλληλες κινήσεις προσδίδοντας έτσι χρώμα στον λόγο του, τονίζοντας τα σημαντικά του σημεία.³²

³¹ Σ. Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ.21-22.

³² Ο.σ. 31 σελ. 25.

2.1 Η εξελικτική πορεία των ΜΜΕ μέσα στα χρόνια

Τα μέσα ενημέρωσης κατάφεραν και απέκτησαν στέρεες βάσεις για τη λειτουργία τους, κατά κύριο λόγο στις Δυτικές χώρες τον 19^ο αιώνα, ενώ παράλληλα απέκτησαν και κοινό το οποίο έδειξε αυξανόμενη τάση ενδιαφέροντος με την πάροδο του χρόνου. Την περίοδο εκείνη η αστική τάξη είχε αρχίσει να κυριαρχεί στους κλάδους της πολιτικής αλλά και της οικονομίας, με αποτέλεσμα περιοδικά και εφημερίδες να γεφυρώνουν την επικοινωνία μεταξύ των κομμάτων του Κοινοβουλίου και των στρωμάτων πληθυσμού.

Ο τύπος, με κύριο μέσο του τη διαφήμιση, δημιουργεί τον δρόμο για να προωθηθούν τα βιομηχανικά προϊόντα. Αργότερα κατά τον 20^ο αιώνα, παρατηρείται η επανάσταση στη μαζική επικοινωνία με πρωτοστάτες το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, αφού προσφέρουν ζωντανή επικαιρότητα για εκατομμύρια ακροατών. Στις μέρες μας τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν καταχωρήσει την θέση τους μέσα στις σύγχρονες δημοκρατίες, αποκαλούμενα ως η «τέταρτη εξουσία».

Οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα ΜΜΕ τα τελευταία χρόνια και στη κοινωνία έχουν κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό αέρα. Τα ΜΜΕ βρίσκονται υπό συνεχή έλεγχο από το κράτος, αλλά πολλές φορές και από την ίδια την κοινωνία. Τα ΜΜΕ έχουν τον μεγαλύτερο έλεγχο είναι και αυτά που το επιτρέπουν, όπως είναι η τηλεόραση, το ραδιόφωνο αλλά και ο κινηματογράφος εθνικής εμβέλειας. Δυσκολία επιβολής ελέγχου φαίνεται να έχουν οι έντυπες μορφές ενημέρωσης, όπως είναι η εφημερίδες και τα βιβλία.³³

Η τεχνολογία σε όποια μορφή και αν βρίσκεται δεσμεύεται ελευθερία επικοινωνίας, όμως οι εσωτερικές δυνάμεις της χώρας έρχονται να το καταρρίψουν, καθώς φαίνεται να εξασθενεί με αυτόν τον τρόπο ο εθνικός έλεγχος των χωρών.³⁴

Η ρητορική μέσα στον 20 αιώνα φαίνεται να ανθεί στις διαφημίσεις που χρόνο με το χρόνο διακλαδώνονται σε χώρες και πολιτισμούς,

³³ Π. Πολίτης, «Θεωρία και ιστορία της ελληνικής γλώσσας- Μέσα μαζικής ενημέρωσης: το επικοινωνιακό πλαίσιο και η γλώσσα τους», 2001, Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός.

³⁴ Μ. Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ. 147.

καλλιεργώντας παράλληλα την επιθυμία επικοινωνίας. Έντονη ήταν η χρήση ραδιοφώνου αλλά και της τηλεόρασης. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για την ρητορική, αφού ουσιαστικά ενδιαφέρονται για την ψυχολογία του κοινού τους, για την οργάνωση του λόγου τους, για το ήθος που θα διέπει των ομιλητή – δημοσιογράφο, αλλά και για την πειστικότητα τους.

Στης μέρες μας η πληροφορία φαίνεται να εξυπηρετεί οικονομικούς σκοπούς και είναι κατά κύριο λόγο κατευθυνόμενη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι πολίτες που ανήκουν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα να ενδιαφέρονται για τον λόγο των μέσων για να εκπληρώσουν τα συμφέροντα τους. Η ενασχόληση με την τέχνη της ρητορικής μας φανερώνει τα εργαλεία του λόγου της, επιβεβαιώνοντας την αποτελεσματικότητά της.

Η ρητορική μπορεί να έχει δύο πρόσωπα ανάλογα πάντα με τη χρήση της. Αν γίνεται χρήση της από κάποιον δημαγωγό θα ήταν ικανή να δημιουργήσει κοινωνικά προβλήματα. Για να εξασφαλιστεί η σωστή χρήση της θα πρέπει να επενδύσουμε στον ίδιο τον ομιλητή και στην προσωπικότητά του, κατά πόσο ακέραιος και ηθικός είναι και με πόση ωριμότητα θα χειριστεί τον λόγο.³⁵

³⁵ Χ. Τσίτσου- Χελιδόνη, Ρητορεία και Ρητορική στην αρχαιότητα, Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός, 2012.

2.2 Είδη επικοινωνίας

Η επικοινωνία αλλά και οι διαδικασίες της έχουν κάποιους στόχους, είτε αυτός είναι ένας, είτε είναι πολλοί. Υπάρχει όμως και η περίπτωση της επικοινωνίας η οποία εκδηλώνεται αυθόρμητα. Αυτό ονομάζεται ασυναίσθητη ή και ασυνείδητη επικοινωνία, αφού η χρήση της δεν φαίνεται να γίνεται από πρόθεση. Ουσιαστικά η ασυναίσθητη επικοινωνία αποσκοπεί στην κατανόηση του μηνύματος από τον αποδέκτη χωρίς να είναι προετοιμασμένος ο αποστολέας να την μεταβιβάσει. Το συγκεκριμένο είδος επικοινωνίας χαρακτηρίζεται ως μια αποτυχημένη προσπάθεια επικοινωνίας αφού αποτελείται ολοκληρωτικά από μια κακής ποιότητας επικοινωνία. Πέρα από την συγκεκριμένη επικοινωνία, υπάρχει και ένα άλλο είδος το οποίο διαθέτει σκοπό και προσδίδει ένα ουσιαστικό νόημα στην όλη διαδικασία της επικοινωνίας.

Η επικοινωνία διακρίνεται σε είδη ανάλογα τον σκοπό τους.

- Επικοινωνία πληροφόρησης : στοχεύει στην πληροφόρηση του παραλήπτη παραθέτοντας του κάποια στοιχεία. Σκοπός του αποστολέα είναι να μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις του στον παραλήπτη του μηνύματος
- Επικοινωνία παρακίνησης : Σκοπός είναι να συμβάλλει στην κινητοποίηση του παραλήπτη με απώτερο σκοπό να τον στρέψει σε μια συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Το συγκεκριμένο είδος επικοινωνίας διακρίνεται σε δύο μέρη : την επικοινωνία εντολών και την επικοινωνία της πειθούς. Πιο αναλυτικά η επικοινωνία των εντολών περιορίζει τις ελευθερίες του παραλήπτη και φαίνεται να υπακούει σε υποδείξεις, ενώ αντίθετα στην επικοινωνία της πειθούς δεν υπάρχουν εξαναγκασμοί παρά μόνο συζητήσεις και συμφωνίες.

- Συνενωτική επικοινωνία : Στοχεύει σε ένα αρμονικό κλίμα επικοινωνίας δίνοντας έτσι περιθώριο στους ανθρώπους να γνωριστούν, να ανταλλάξουν ιδέες και απόψεις.
- Επικοινωνία αποφάσεων : αντιπροσωπεύει κυρίως ομάδες ατόμων που τυχαίνει να εργάζονται στον ίδιο χώρο και είναι αναγκαία η ύπαρξη της επικοινωνίας και ομόφωνης αποδοχής προτεινόμενων αποφάσεων. Το συγκεκριμένο επικοινωνιακό είδος απαρτίζεται κυρίως από συλλογισμούς και επιχειρήματα.³⁶

³⁶ Thayer, Lee (1968). Communication and Communication Systems, Irwin, Homewood, σελ. 111, 164

2.3 Η δημοσιογραφική γλώσσα των ΜΜΕ

Τα Μέσα Ενημέρωσης δίνουν μια συνεχή και καθημερινή μάχη με σκοπό να προσελκύσουν τους ακροατές χρησιμοποιώντας γλωσσικά, οπτικά και ακουστικά μέσα. Ο πομπός σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να γνωρίζει το ακροατήριο του και να χρησιμοποιεί τα ανάλογα μέσα για να πείσει κάθε φορά. Η τηλεόραση και το ραδιόφωνο έχουν ένα ευρύ κοινό, ενώ η εφημερίδα και το περιοδικό έχουν πιο μοναχικά ακροατήρια. Η ιδιωτική θέαση, ακρόαση και ανάγνωση μηνυμάτων των ΜΜΕ αποτελεί τον αντίλογο για την παντοδυναμία τους.

Κάθε μέσο ενημέρωσης υποχρεούται να συμβαδίζει με τα γεγονότα της εποχής και να δεσμεύεται να στέλνει σε τακτά χρονικά διαστήματα στο κοινό του, καινούρια μηνύματα επικαιρότητας. Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση υπερτερούν σε περιοδικότητα απ' ό,τι τα υπόλοιπα μέσα, ενώ παράλληλα εθίζουν το κοινό τους σε εντυπωσιακές και ταυτόχρονα μεταδιδόμενες πληροφορίες και εικόνες. Η περιοδικότητα επιδρά στη γλώσσα των μέσων, καθώς έρχονται σε σύγκρουση ο ελλειπτικός και συναισθηματικός καθημερινός λόγος, με τον επεξεργασμένο με προσοχή λόγο του τύπου.

Ένα ακόμα είδος δημοσιογραφικού λόγου είναι και η συνέντευξη. Ο δημοσιογράφος που εκπροσωπεί ένα κοινό συνδιαλέγεται με ένα πρόσωπο, με σκοπό την απόσπαση πληροφοριών απ' αυτόν, για θέματα που αφορούν το κοινό ενδιαφέρον. Ο δημοσιογράφος θα πρέπει να καταφέρει και να δημιουργήσει ένα κλίμα εμπιστοσύνης και οικειότητας για να μπορέσει να ξεκινήσει η συζήτηση πατώντας πάνω στις βάσεις της αλήθειας.

Τέλος, στη «δημοσιογραφική γλώσσα» πυροδοτείται η χρήση συναισθηματικών λέξεων, με σκοπό να προκαλέσουν ψυχολογικούς συνειρμούς στο εκάστοτε κοινό τους. Αυτή αποτελεί και μια κύρια στρατηγική των ΜΜΕ διότι προσπαθούν να επιβληθούν στο κοινό, να επηρεάσουν γνώμες και συναισθήματα.³⁷

³⁷ Π. Πολίτης, «Θεωρία και ιστορία της ελληνικής γλώσσας- Μέσα μαζικής ενημέρωσης: το επικοινωνιακό πλαίσιο και η γλώσσα τους», 2001, Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός.

2.4 Ο πειστικός λόγος των ΜΜΕ

Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν καταλάβει από την αρχή την δύναμη που διέπει την πειθώ και γι' αυτόν τον λόγο την λάτρευαν και ως θεά. Ο σύγχρονος άνθρωπος από την άλλη μεριά φαίνεται να μην έχει κατανοήσει και αντιληφθεί την δύναμη που κρύβει η πειθώ και αυτό συμβαίνει γιατί η κοινωνία συνηθίζει να αμφισβητεί τα πάντα.

Ελάχιστοι είναι σήμερα οι άνθρωποι που θα κάνουν χρήση αυτής, με απώτερο σκοπό την έλκυση του συνομιλητή τους προς τις δικές τους απόψεις και πεποιθήσεις. Εξαιτίας αυτού, συμπεραίνουμε ότι υπάρχει ελάχιστη καλλιέργεια της τέχνης της πειθούς και κατά συνέπεια ελάχιστη προσπάθεια πειστικότητας και συμπάθειας του πομπού προς τον δέκτη. Η πειθώ βασίζεται στη δημιουργία διαλόγου ανάμεσα στα άτομα, χρησιμοποιώντας όχι τρομοκρατία αλλά επιχειρήματα, ήθος και ευγένεια.

Ξεχωρίζει η χρήση της πειθούς στην αγορά, λόγω οικονομικών συμφερόντων, αφού με τη βοήθεια της δύναμης που αυτή έχει, καταφέρνει να αυξήσει τον ανταγωνισμό των εταιρειών με σκοπό να πείσουν τον καταναλωτή για τα προτερήματα του προϊόντος τους. Η αγορά συναντάται με τον τομέα της διαφήμισης εξαιτίας του κοινού τους στόχου, την πειθώ του καταναλωτικού κοινού.

Οι σύγχρονοι επικοινωνιολόγοι παραπέμπουν τους μαθητές τους να γνωρίσουν την ρητορική, για να γνωρίσουν την εξέλιξη, όπως παρέπεμπαν και οι αρχαίοι φιλόσοφοι και σοφιστές τους μαθητές τους, για να επιτύχουν στη δημόσια ζωή. Με τη ρητορική και την τέχνη της πειθούς, ο οποιοσδήποτε θα μπορούσε να έχει λόγο σε ένα δικαστήριο ή σε μια λαϊκή συνέλευση δίνοντας έμφαση και σιγουριά στα λεγόμενα του με σκοπό να πείσει τους συμπολίτες του. Η ρητορική της πειθούς είχε σημαντική βαρύτητα στο αθηναϊκό δικαστήριο, εξαιτίας της εξοικείωσης που αυτοί είχαν στο ρητορικό ύφος.

Η εξέλιξη των ΜΜΕ μέσα στα χρόνια και η δύναμη που αυτά απέκτησαν, καταφέρνουν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη πράγμα που

εξαρτάται από την χρήση της τέχνης της πειθούς. Στόχος τους αποτελεί η διαμόρφωση της κοινής γνώμης αλλά και να περάσουν απόψεις και μηνύματα.

Η κοινωνία απαιτεί συνεχή ενημέρωση και αυτό τους το προσφέρουν τα ΜΜΕ από όλους τους τομείς τους. Ο άνθρωπος ανέκαθεν είχε το αίσθημα της ανεπάρκειας και αυτό τον οδήγησε στο να αναπτύξει και να εξελίξει την ικανότητα της σκέψης και της πρόβλεψης. Θέση σε αυτό παίρνουν τα ΜΜΕ αφού έχουν την δυνατότητα και την ελευθερία να παρεμβαίνουν στη σκέψη των ανθρώπων και να τους οδηγούν σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις.

Τα ΜΜΕ έσπευσαν να εκμεταλλευτούν μια πραγματικότητα, να μεγαλώσουν το αίσθημα της ανεπάρκειας των ανθρώπων για να καταφέρουν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη και να δρομολογήσουν το κοινό σε έναν δρόμο επάρκειας και πληρότητας. Αυτό επιτυγχάνεται με τη δύναμη της πειθούς.

Για να περατωθεί ο στόχος των ΜΜΕ, σημαντικό και ενεργό ρόλο έχουν οι δημοσιογράφοι. Ένας δημοσιογράφος, για να καταφέρει να γίνει αποδεκτός από την κοινή γνώμη, ως ένας αξιόπιστος και σοβαρός υπηρέτης της ενημέρωσης, είναι υποχρεωμένος να λειτουργεί με πειστικό τρόπο. Ο λόγος καθώς και οι προσωπικές του σκέψεις και απόψεις θα πρέπει να συμφωνούν και να είναι αποδεκτές με αυτές της κοινής γνώμης. Η πειθώ αποτελεί τον μονόδρομο της επιτυχίας ενός δημοσιογράφου, ο οποίος φιλοδοξεί το χειροκρότημα και την αποδοχή του κόσμου.

Ένα ερώτημα που πρέπει να γεννηθεί σε κάθε δημοσιογράφο είναι αυτό του τι θέλει τελικά να υπηρετήσει. Την έντιμη πληροφόρηση για την κοινή γνώμη ή οτιδήποτε άλλο; Για να μπορέσει ο δημοσιογράφος να πετύχει την αντικειμενική πληροφόρηση θα πρέπει κύρια μέριμνα του να είναι η πειθώ, για να καταφέρει να κερδίσει την εκτίμηση της κοινής γνώμης που τόσο πολύ φαίνεται να έχει ανάγκη. Αυτή, αποτελεί την γέφυρα ανάμεσα στο κοινό και στα ΜΜΕ και τη διαμόρφωση μιας εικόνας κύρους και εμπιστοσύνης στα μάτια της πλειοψηφίας των πολιτών. Κοινός στόχος όλων των ΜΜΕ είναι να πείσουν τους ακροατές τους ότι δουλεύουν για το κοινό καλό και όχι για συμφέροντα. Αυτό

αφορά όλα τα επίπεδα λειτουργίας των ΜΜΕ από τις ψυχαγωγικές εκπομπές μέχρι και τα δελτία ειδήσεων.

Σύμφωνα με την τέχνη της ρητορικής, το πρώτο στάδιο του λόγου είναι η φάση της αναζήτησης επιχειρημάτων από τον ρήτορα, που ανάλογα το θέμα που πραγματεύεται θα τα χρησιμοποιήσει για να πείσει το ακροατήριο του και αφορά κυρίως την αναζήτηση διάφορων απόψεων και πληροφοριών. Για παράδειγμα σε ένα δελτίο ειδήσεων, το επίπεδο της εύρεσης αφορά τη συλλογή γεγονότων και συνεντεύξεων ανάλογα με την θεματολογία που προκύπτει κάθε φορά. Σύμφωνα με την ρητορική απόδειξη αυτά χωρίζονται στον συναισθηματικό κόσμο του ακροατηρίου δηλαδή το θυμικό του και σε αυτές που απευθύνονται στη λογική. Στο θυμικό συναντάμε το πάθος του ακροατή και το ήθος του ρήτορα. Ο συγχρόνως δημοσιογράφος έχει σκοπό να παρουσιάσει τον εαυτό του ως έναν έντιμο άνθρωπο, ειλικρινή και αξιόπιστο. Όπως αναφέρει και ο Αριστοτέλης, το ήθος που προβάλλει ο ρήτορας αποτελεί και την μεγαλύτερη απόδειξη ότι αυτά που λέει είναι αληθή.

Ο δημοσιογράφος θα πρέπει να προκαλέσει στο κοινό του την διέγερση έντονων συναισθημάτων, συγκινήσεις και πάθη. Συνεπώς είναι άριστος γνώστης της ψυχολογίας αλλά και του λόγου. Ακόμη, ο επικοινωνητής είναι βασικό να γνωρίζει σε τι κοινό απευθύνετε κάθε φορά, να γνωρίζει την οικονομική του κατάσταση, αλλά και την κοινωνική του θέση. Τα μέσα γνωρίζουν την επιρροή που έχουν και αποδέχονται την αξία των γεγονότων. Αποτέλεσμα αυτού είναι η εντόπιση ανακρίβειας σε γεγονότα ή ακόμα και ψευδογεγονότα.³⁸

³⁸ Μ. Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ.19 και 26-27.

2.5 Ο δημοσιογράφος των ΜΜΕ

Οι δημοσιογράφοι κρίνονται καθημερινά από την κοινή γνώμη. Αναλαμβάνουν δημόσια την εύθυνη των πράξεων και των αποφάσεων τους και πολλές φορές διώκονται ποινικά γι' αυτά. Αποστολή του δημοσιογράφου αποτελεί η διαμόρφωση της κοινής γνώμης και ο επηρεασμός της και αυτά εξαρτώνται από τις ικανότητες που διαθέτει ο κάθε δημοσιογράφος και ο αυτοσχεδιασμός του.

Κάθε δημοσιογράφος έχει τη δική του προσωπικότητα και επηρεάζει την κοινή γνώμη με τους δικούς του τρόπους. Ο ρόλος του είναι τόσο σημαντικός εξαιτίας της δύναμης που έχει πάνω στον κόσμο διότι μπορεί να τους επηρεάσει είτε αρνητικά είτε θετικά, αφού τα θέματα που πραγματεύεται είναι οικογενειακού, πολιτικού, θρησκευτικού και κοινωνικού χαρακτήρα. Είναι υπηρέτης του λαού και ο ρόλος του είναι ο καθρέπτης της κοινωνίας.

Τα χαρακτηριστικά ενός χαρισματικού δημοσιογράφου είναι η σοβαρότητα, η εγκυρότητα, η υπευθυνότητα, το ήθος, το ύφος, ο σεβασμός προς τον αναγνώστη, οι γνώσεις που διαθέτει αλλά και η ικανότητα του να πείθει το ακροατήριό του. Το κοινό έχει την ικανότητα να αντιληφθεί την ψευδή ενημέρωση και σε αυτό βοηθάει το παρουσιαστικό του δημοσιογράφου και ο τρόπος που κινείται μέσα στον χώρο αλλά και οι εκφράσεις του προσώπου του.

Για τον δημοσιογράφο και ομιλητή σημαντικό ρόλο πολλές φορές παίζει και η διαμόρφωση του ακροατηρίου του που μπορεί να αποβεί ευνοϊκή ή εχθρική ανάλογα. Έτσι, η επιτυχία του λόγου του εξαρτάται από τις αντιδράσεις του ακροατηρίου του τόσο απέναντι στον ίδιο αλλά και ως προς το περιεχόμενο της ομιλίας του.

Στην περίπτωση που ο ομιλητής νιώθει τη θετική ενέργεια του κοινού του και παρατηρεί θετικές αντιδράσεις απέναντι στις απόψεις που παραθέτει, επιδιώκει να τονίσει αυτές, με σκοπό να κινήσει το ακροατήριό του προς την δράση.

Στην περίπτωση που ο ομιλητής δεν μπορεί να καταλάβει τα συναισθήματα του κοινού και υπάρχει ουδετερότητα, προσπαθεί να αναλύσει περεταίρω τις προτάσεις του με πιο σταθερά και αποδεδειγμένα επιχειρήματα με την ελπίδα ότι θα ακουστούν και κατανοηθούν πλήρως οι προτάσεις του από το ακροατήριο.

Αν όμως το ακροατήριο του είναι φανερά αντίθετο με τον λόγο του, ο ομιλητής έχει χρέος να επαναλάβει και να τονίσει την επιχειρηματολογία του πάνω στο θέμα αποφεύγοντας πάντα την εχθρική συμπεριφορά απέναντι τους.

Η ενεργητικότητα και το πάθος του δημοσιογράφου ή του ομιλητή φαίνεται από την ενεργητικότητα του και τη διάθεση του απέναντι στο ακροατήριο του. Προσπαθεί να κρατήσει αναλλοίωτη τη προσωπικότητα του και να δείξει τον καλό του εαυτό. Το βλέμμα πρέπει να είναι σταθερό και η αποφυγή υπερβολικών κινήσεων θεωρείται απαραίτητη. Το βάδισμα αποτελεί την εκτόνωση από το άγχος που μπορεί να υπάρχει συν ότι ξεκουράζει και τον ίδιο τον θεατή. Το ανέκφραστο πρόσωπο εκπέμπει αρνητικότητα και σε καμία περίπτωση δεν βοηθάει στην πειθώ του ακροατηρίου.

Η τέχνη της πειθούς δεν είναι δουλειά μόνο των ανθρώπων που απευθύνονται σε κάποιο κοινό ή σε ένα ακροατήριο, αλλά ούτε αφορούν τους δημοσιογράφους που δουλεύουν μέσα στα μέσα των ΜΜΕ. Αφορά και τον πιο απλό άνθρωπο βοηθώντας τον να ανταποκριθεί στις συνθήκες της καθημερινότητας και στη συνδιάλεξη του με άλλους ανθρώπους.³⁹

³⁹ Μ. Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ.47-48 και 223-233.

2.6 Πομπός και Δέκτης μηνυμάτων

Μέχρι και πριν λίγο καιρό ως πομπός μηνυμάτων θεωρούνταν μόνο ο ομιλητής, το πρόσωπο δηλαδή που απευθυνόταν σε ένα συγκεκριμένο ακροατήριο παραθέτοντας ιδέες απόψεις και προβληματισμούς με σκοπό να πείσει το ακροατήριο του για την ορθότητα των λεγομένων του. Σήμερα πομπός θεωρείται ο δημοσιογράφος, ο οποίος απευθύνεται και αυτός σε ένα συγκεκριμένο κοινό.

Παλαιότερα ο δημοσιογράφος δεν είχε την δυνατότητα να εκφράσει την προσωπική του άποψη πάνω στα θέματα και στην επικαιρότητα, με αποτέλεσμα το μήνυμα που προσπαθούσε να στείλει να μην βρίσκει κατεύθυνση και αντίκρισμα. Με την έκρηξη της ραδιοφωνίας αλλά και της τηλεόρασης και την εισβολή της ιδιωτικοποίησης των μέσων, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός νέου δημοσιογραφικού λόγου, συνδέοντας την είδηση με τον προσωπικό σχολιασμό του δημοσιογράφου. Ο δημοσιογράφος προσδοκεί από τον αναγνώστη ή ακροατή να κατανοήσει τα γεγονότα αλλά και να διασφαλίσει την θετική τους γνώμη για το μήνυμά του, αλλά και για τον ίδιο.

Για να επιτευχθούν οι στόχοι του πομπού θα πρέπει να είναι άριστος γνώστης του θέματος που πραγματεύεται αλλά και να ξέρει να χειρίζεται με αρτιότητα και με άνεση τον λόγο. Σε αντίθετη περίπτωση θα γίνει αντιληπτός από το ακροατήριο του και θα έχει τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που περιμένει. Ο πομπός καλό θα ήταν να αποφεύγει τον εντυπωσιασμό με τη χρήση λεκτικών παιχνιδιών και τη χρήση δυσνόητων όρων, αφού θα έχει ως αποτέλεσμα να χάσει το ακροατήριο του το ενδιαφέρον του.

Το σύνολο των κινήσεων του ομιλητή, δηλαδή η φωνή αλλά και η στάση του σώματος του αποτελούν τα βασικά μέσα έκφρασης του. Με αυτά φαίνεται και το ενδιαφέρον του για το θέμα που πραγματεύεται, δημιουργώντας έτσι την αίσθηση στο ακροατήριο του ότι αξίζει να τον

παρακολουθήσουν. Το ακροατήριο έχει την ικανότητα να καταλάβει αν ο πομπός είναι γνώστης του θέματος.

Από την άλλη πλευρά ο ακροατής, τηλεθεατής αλλά και αναγνώστης αποτελούν τους δέκτες του εκπεμπόμενου μηνύματος και τον στόχο του πομπού. Κάθε μήνυμα που λαμβάνει ο κάθε δέκτης ξεχωριστά προσπαθεί να το επεξεργαστεί με βάση τα δικά του κριτήρια και δεδομένα και στο τέλος κρίνει αν θα το αποδεχτεί ή αν θα το απορρίψει. Ο κάθε δέκτης έχει την δικιά του προσωπικότητα και τα δικά του πιστεύω. Συνεπώς εάν το μήνυμα που θα λάβει είναι αντίθετο με την ιδιοσυγκρασία του, το απορρίπτει με κίνδυνο πολλές φορές να απορρίψει και τον πομπό σαν άνθρωπο και σαν προσωπικότητα.

Οι ακροατές που έχουν ένα μορφωτικό υπόβαθρο έχει αποδειχθεί ότι δέχονται πιο εύκολα νέα μηνύματα και ιδέες και πολλές φορές τα αποδέχονται χωρίς κάποιο φραγμό. Αν η δεινότητα, η σιγουριά και τα επιχειρήματα που θα τους παραθέσει ο ομιλητής είναι επαρκή για το συγκεκριμένο ακροατήριο τότε δεν είναι και αδύνατο να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους και να βαδίσουν στις απόψεις του ομιλητή. Από την άλλη μεριά οι ακροατές που δεν είναι καλλιεργημένοι και το επίπεδο μόρφωσής τους είναι χαμηλό, είναι δύσκολο να τολμήσουν να αλλάξουν τις ιδέες και απόψεις τους και να ενστερνιστούν κάποιου άλλου όσο και αν ήταν επαρκή η επιχειρηματολογία του.

Ένα ακροατήριο μπορεί να πειστεί εύκολα από την ομιλία ενός ομιλητή όταν αυτό βρίσκεται σε κατάσταση προσωπικής κρίσης εξαιτίας κάποιων άλυτων προβλημάτων που μπορεί να αντιμετωπίζει τη συγκεκριμένη εποχή. Εύκολα επίσης μπορούν να επηρεαστούν οι άνθρωποι που δεν χαρακτηρίζονται για τη σταθερότητα του χαρακτήρα τους. Αξιοσημείωτο είναι και ένα μέρος του ακροατηρίου που έχει ενστερνιστεί ορισμένες απόψεις αλλά ο ομιλητής παραθέτει αντίθετες απ' αυτές και η πλειοψηφία του ακροατηρίου φαίνεται να συμφωνεί. Οι άνθρωποι αυτοί εξαιτίας της χαμηλής τους αυτοπεποίθησης και συνεπώς την ανάγκη ένταξης με το κοινωνικό σύνολο της πλειοψηφίας αναγκάζονται να αλλάξουν απόψεις με σκοπό να νιώσουν την αποδοχή των γύρων τους.

Ο κάθε ακροατής έχει την δική του προσωπικότητα και χαρακτήρα, γεγονός που τον κάνει μοναδικό. Ο καθένας ανταποκρίνεται διαφορετικά στο άκουσμα μιας νέας ιδέας ή ενός μηνύματος. Σημαντικός παράγοντας

αυτού είναι η ατομικότητα και το μέρος ενός συνόλου. Συγκεκριμένα, αλλιώς θα δεχτεί το άτομο μια άποψη αν βρίσκεται μόνο του, χωρίς παρεμβολές και αλλιώς αν βρίσκεται σε ένα μέρος κοινωνικού συνόλου. Από την μεριά του ο ομιλητής και πομπός του μηνύματος οφείλει να σέβεται το εκάστοτε ακροατήριο του και να γνωρίζει σε ποια κοινωνική ομάδα απευθύνεται έτσι ώστε η ομιλία του να μη βρίσκει στο κενό.

Για να καταφέρει ο πομπός να αναγνωρίσει τον διαχωρισμό των ακροατηρίων του τα χωρίζει σε θετικά και αρνητικά παρατηρώντας ορισμένα χαρακτηριστικά τους. Στην κατηγορία των θετικών δεκτών περιλαμβάνονται τα άτομα που στο άκουσμα ενός λόγου δεν βιάζονται να τον απορρίψουν από την αρχή αλλά τον διεργάζονται και τον αναλύουν. Είναι επιφυλακτικοί και γι' αυτό δεν βιάζονται να προβούν σε χειροκρότημα του ομιλητή αφού ακόμη επεξεργάζονται τις θέσεις του. Η συγκέντρωση αποτελεί βασικό στοιχείο του θετικού ακροατηρίου αφού οι συγκεκριμένοι δέκτες επιχειρούν να δουν πίσω από τις λέξεις, να βρουν το βαθύτερο νόημα της ομιλίας. Δεν διακόπτουν την ροή του ομιλούντος, αντίθετα ακούν με προσοχή αυτά που λέει και δεν χάνονται στην λεπτομέρεια.

Στη δεύτερη κατηγορία συναντάμε τους αρνητικούς δέκτες. Εκείνους που παρευρίσκονται σε μια ομιλία προκατειλημμένοι εφόσον ξέρουν πως θα την απορρίψουν και θα επιμένουν στις δικές τους απόψεις. Δεν δίνουν την απαραίτητη προσοχή σε όλη την έκταση της ομιλίας παρά μόνο σε κάποια μέρη αυτής, όπου και στηρίζονται για να τονίσουν την απορριπτική τους απόφαση. Τέλος βιάζονται να κρίνουν βασιζόμενοι στο συναίσθημα και όχι με τη λογική τους και αποχωρούν από την ομιλία πριν ακόμα αυτή φτάσει στο τέλος της.

Ο τηλεθεατής, ο ακροατής αλλά και ο αναγνώστης αποτελούν τους δέκτες των μηνυμάτων και τον τελικό στόχο του πομπού. Κάθε μήνυμα που λαμβάνει περνάει από μια προσωπική επεξεργασία και ανάλογα το πολιτικό, τον κοινωνικό, τον οικογενειακό, ακόμα και τον θρησκευτικό χαρακτήρα που έχουν, θα κρίνουν αν τους συναρμόζει ή αν θα το καταφρονήσουν.⁴⁰

Η επικοινωνία αποκτά συγκεκριμένη μορφή ανάλογα τον τρόπο που θα μεταφερθεί το μήνυμα.

⁴⁰ Μ. Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ. 39-46.

- Μη λεκτική επικοινωνία : στάση σώματος, εκφράσεις προσώπου κ.α.
- Προφορική μορφή : ανάπτυξη διαλόγου ανάμεσα στον πομπό και δέκτη. Συνέντευξη, ομιλία κ.α.
- Γραπτή μορφή : έντυπη μορφή επικοινωνίας. Επιστολές, σημειώματα κ.α.
- Οπτική μορφή : θεωρούνται οι εικόνες, χρώματα κ.α.
- Ακουστική μορφή : τηλέφωνο.
- Οπτικοακουστική μορφή : σε αυτήν συναντάμε τις δύο παραπάνω μορφές.
- Ηλεκτρονική μορφή : σύγχρονες τηλεπικοινωνίες καθώς και ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

Η τελευταία μορφή επικοινωνίας θεωρείται ως η πιο σύγχρονη μορφή εξαιτίας της ταχύτητας που έχει.⁴¹

⁴¹ Bulkeley, W.M. (1992). The videophone era may finally be near, bringing big changes. The Wall Street Journal., σελ. 1.

2.7 Η λειτουργία των χρωμάτων

Πέρα από τις κινήσεις και τον ίδιο τον λόγο που καταφέρνουν και εκπέμπουν ένα μήνυμα, εκπέμπουν ταυτόχρονα και χρώματα, που ανάλογα αν έγινε σωστή η χρήση τους, ενισχύουν ή αποδυναμώνουν το μήνυμα. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη το νόημα με την εικόνα σμίγουν με κοινό σκοπό την επικοινωνία του δημιουργού με το κοινό με τη χρήση χρωμάτων υφών και γραμμών.

Γνώστες της δύναμης των χρωμάτων είναι οι ειδικοί της τηλεόρασης που γνωρίζουν πως με τη χρήση τους θα αναδείξουν ή θα υποβαθμίσουν θέματα και πρόσωπα. Οι άνθρωποι αυτοί έχουν καταφέρει να επισημάνουν τις ιδιότητες του κάθε χρώματος ενώ παράλληλα έχουν προβεί σε κωδικοποίησή τους. Η χρήση των χρωμάτων δεν είναι απαραίτητη μόνο στον χώρο της τηλεόρασης αλλά είναι λειτουργική και χρήσιμη και στα υπόλοιπα μέσα ενημέρωσης. Για παράδειγμα, οι πιθανότητες μιας ομιλίας για να είναι επιτυχημένη αυξάνονται όταν αυτή λαμβάνει χώρα σε περιβάλλον που έχει τις απαραίτητες χρωματικές συνθήκες, βοηθώντας το ακροατήριο να παρακολουθεί με προσοχή τον ομιλητή, ο οποίος και αυτός από τη πλευρά του θα πρέπει να είναι κατάλληλα για την κατάσταση ντυμένος.

Τη δύναμη των χρωμάτων την εκμεταλλεύονται κυρίως τα άτομα που εργάζονται πάνω στον τομέα της διαφήμισης, κανένας όμως δεν έχει το δικαίωμα να εμποδίσει τη χρήση τους από τους πομπούς των μηνυμάτων που δουλεύουν και σε άλλα μέσα ενημέρωσης, με σκοπό την προσέλκυση της προσοχής και τον εντυπωσιασμό του εκάστοτε κοινού τους.⁴²

⁴² Μ. Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ. 219-220.

2.8 Η Ρητορική μίσους

Ρητορική μίσους ορίζουμε την άσεμνη και απαξιώτικη έκφραση δημόσιου λόγου προς κάποια άτομα, ενώ παράλληλα αποτελεί μια νέα μορφή ρατσισμού. Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης είναι απόκτημα όλων. Η Δημοκρατία που διέπει τόσα κράτη και πολιτείες είναι υπέρμαχη της ελεύθερης έκφρασης, αλλά και του ακραίου λόγου. Αυτή είναι και η διαφορά της με άλλα πολιτεύματα.

Παρόλα αυτά ελεύθερη έκφραση δεν υπάρχει σαν ουσιαστική έννοια, αφού συναντάμε περιορισμούς στην χρήση της. Η δυσφήμιση, αλλά και η εξύβριση ατόμων έχουν πλέον ποινικοποιηθεί. Σαν θέμα έχει τεθεί και η ρητορική του μίσους, ωστόσο δύο είναι οι δρόμοι. Ο πρώτος σύμφωνα με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είναι η άρνηση της ποινικοποίησης της ρητορικής του μίσους διότι θεωρούν ότι πρέπει να ποινικοποιείται μόνο η δυσφήμιση και η εξύβριση ατόμων και οτιδήποτε άλλο θεωρείται ότι υπονομεύει τις αξίες και αρχές της δημοκρατίας. Ο άλλος δρόμος, σύμφωνα με την Ευρώπη, ισχυρίζεται το αντίθετο.⁴³

Το Κογκρέσο προσπάθησε να περιορίσει το φαινόμενο αυτό στον διαδικτυακό χώρο, με την Πράξη περί Ευπρέπειας στις Επικοινωνίες το 1996, αλλά διαλύθηκε το 1997, γιατί όπως ισχυρίστηκε και το Ανώτερο Δικαστήριο το διαδίκτυο είναι πιο ασφαλές μέσα από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Σήμερα υπάρχουν ακόμα πολιτειακοί νόμοι οι οποίοι προστατεύουν τον πολίτη από οποιαδήποτε κοιβερνοπαρενόχληση. Εταιρείες διαδικτύου έχουν το δικαίωμα να επιβλέπουν τις πλατφόρμες τους και να καθορίζουν ρητορική μίσους πόση και αν θα υπάρχει.⁴⁴

⁴³ Σ. Ζουμπουλάκης, Ρητορική του μίσους και ελευθερία της έκφρασης, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2015.

⁴⁴ S.J Douglas, Η ρητορική του μίσους και η ελευθερία του λόγου στο Διαδίκτυο, In these times, 2016.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Αριστοτέλης δημιούργησε ένα μοντέλο επικοινωνίας με στοιχεία τέτοια που μέχρι και σήμερα αποσπώνται από τους μελετητές για να διορθώνουν τα δικά τους. Ο φιλόσοφος επιδίωξε να διαχωρίσει τη δομή και την έκφραση του λόγου, αναλογίζοντας πάντα το περιεχόμενο του θέματος που πραγματεύεται.

Η Ρητορική που συνέταξε ο Αριστοτέλης, αποτέλεσε το βασικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε για τη διαμόρφωση της επικοινωνίας έτσι όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Πέρα από τη λεκτική επικοινωνία, ο Αριστοτέλης τόνισε και την αξιοσημείωτη θέση της οπτικής ρητορικής, την οποία τη συναντάμε και στη σύγχρονη εποχή.⁴⁵

Όπως ο ρήτορας με τη χρήση του ρητορικού λόγου, έτσι και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν ως στόχο την ενημέρωση, την μετάδοση έγκυρων πληροφοριών, την χρήση επιχειρημάτων και αποδείξεων για να πείσουν το ακροατήριό τους. Η ενημέρωση είναι αναγκαία πλέον για την κοινωνία δίνοντας έτσι δύναμη στα μέσα να επηρεάζουν την ψυχική ζωή του ανθρώπου, αφαιρώντας του την δυνατότητα αντίστασης. Τόσο στον ρητορικό λόγο όσο και στον λόγο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης συναντάμε κοινά σημεία, κανόνες που τους χαρακτηρίζουν και καθορίζουν, εφαρμόζοντας τους σε αυτά.⁴⁶

Για τους αρχαίους Έλληνες η ρητορική αποτελούσε την δίοδο της επικοινωνίας ανάμεσα στον ομιλητή και στο ακροατήριό του. Σημαντικό ρόλο για την διεκπεραίωση αυτού είχαν οι λέξεις. Με τη σωστή χρήση λέξεων, ο ομιλητής εναποθέτει τα επιχειρήματά του, ενώ παράλληλα ξεγυμνώνει την προσωπικότητά του, αφήνοντας τον εαυτό του εκτεθειμένο για να καταφέρει να πείσει το κοινό του εξασφαλίζοντας παράλληλα την εμπιστοσύνη τους. Η ρητορική επικεντρώνεται στην πειθώ, αφού είναι κατά το μέγιστο κομμάτι της ίδιας της τέχνης.⁴⁷

⁴⁵ Σ.Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ. 190.

⁴⁶ Μ. Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ, σελ.25.

⁴⁷ Ο.σ. 45 σελ. 16-17.

Ο άνθρωπος είναι πλασμένος να ζει σε δύο κόσμους ταυτόχρονα. Ο ένας κόσμος είναι ο πραγματικός, της ύλης και ο άλλος ο φανταστικός, εκείνος ο κόσμος που κατασκευάζεται από τον ίδιο τον άνθρωπο. Η ανάγκη της επικοινωνίας δεν αφορά μόνο τον πραγματικό κόσμο, αλλά και τον κόσμο των συμβόλων. Η συνάντηση των δύο επιπέδων αποτελεί και την αληθινή επικοινωνία.⁴⁸

⁴⁸ Μ. Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», ΓΕΡΜΑΝΟΣ σελ. 30.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Σωτηρία Α. Τριαντάρη, «Ιστορία της φιλοσοφίας τόμος Α' από την αρχαιότητα στον μεσαίωνα», β' έκδοση ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ.

Βασίλης Κάλφας, «ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ», Ζ' τόμος, εκδόσεις ΣΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟ.

Ευάγγελος Β. Αλεξίου, «Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ 4^{ου} ΑΙ. π. Χ., το ελιξίριο της Δημοκρατίας και η ατομικότητα», εκδόσεις : GUTENBERG.

Σωτηρία Α. Τριαντάρη, «Η ρητορική, η τέχνη της επικοινωνίας από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο. Η επικαιροποίηση της ρητορικής και η εξέλιξη της», ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ.&Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ.

Μιχάλης Στρατάκης, «Επικοινωνία-ΜΜΕ και Ρητορική Τέχνη», Εκδόσεις ΓΕΡΜΑΝΟΣ.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Γ2 (Κλασσικός Ελληνισμός)

Γεωργούλης Κωνσταντίνος, Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας: Τόμος Α' (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα, 1975)

Π. Γ. Μπαρμπούτης, « Ρητορική και ηθική κατά τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, μελέτη για τη σχέση του δημόσιου λόγου με την ηθική υπό το φώς του πλατωνικού και του αριστοτελικού στοχασμού» , Εκδόσεις: ΕΝΝΟΙΑ, 2016.

Μτφρ. Δ. Λυπουρλής. 2002. Αριστοτέλης. Ρητορική Βιβλίο Πρώτο. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

Μτφρ. Δ. Λυπουρλής. 2002. Αριστοτέλης. Ρητορική Βιβλίο Πρώτο. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, ΤΕΧΝΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Ξένη Βιβλιογραφία

Thayer, Lee (1968). *Communication and Communication Systems*, Irwin, Homewood.

Bulkeley, W.M. (1992). The videophone era may finally be near, bringing big changes. *The Wall Street Journal*

Online Βιβλιογραφία

Β. Κάλφα και Γ. Ζωγραφίδη, « Αρχαιογνωσία και Αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση, Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι», Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Διαθέσιμο online : http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_058.html

Περικλής Πολίτης, *Θεωρία και ιστορία της ελληνικής γλώσσας- Μέσα μαζικής ενημέρωσης: το επικοινωνιακό πλαίσιο και η γλώσσα τους*, Εγκυκλοπαιδικός οδηγός (2001),

Διαθέσιμο online : http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b10/index.html

Christof Rapp, *Εισαγωγή στον Αριστοτέλη*, εκδόσεις ΟΚΤΩ, 2012,

Διαθέσιμο online:

<http://www.ekivolos.gr/H%20aristotelikh%20ant;ilhpsh%20ths%20rhtorikh.htm>

Γ. Ιωάννης Θεοδωράκης, Διδακτορική διατριβή με θέμα Ρητορική και πρόκληση : Τα συναισθήματα, οι αξίες και οι στάσεις των καταναλωτών έναντι ρητορικών και προκλητικών διαφημίσεων, Αθήνα, 2011,

Διαθέσιμο online :

<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/26582#page/1/mode/2up>

Χρυσάνθη Τσίτσου- Χελιδόνη, Ρητορεία και Ρητορική στην αρχαιότητα, Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός, 2012

Διαθέσιμο online :

http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/rhetoric/page_054.html

Σταύρος Ζουμπουλάκης, Ρητορική του μίσους και ελευθερία της έκφρασης, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2015

Διαθέσιμο online :

<http://www.kathimerini.gr/836475/article/epikairothta/kosmos/rhtorikh-toy-misoys-kai-eleytheria-ths-ekfrashs>

Susan J. Douglas, Μετάφραση : Σάκης Στεργενάκης, Η ρητορική του μίσους και η ελευθερία του λόγου στο Διαδύκτιο, In These Times, 2016.

Διαθέσιμο online :

<http://pass-world.gr/h-ritoriki-tou-misous-kai-h-eleutheria-tou-logou-sto-diadiktuo/>